

Pipás Pista

Bezsenyi Tamás

Tartalomjegyzék

I. Előszó.....	2
II. Kontextusok.....	3
II. 1. Nem kérdés?.....	3
II. 2. A bűnözés nőisége.....	6
II. 3. Elkövetett módszerek.....	13
II. 4. A helyi szín.....	15
III. Bűnügy.....	18
III. 1. A nyomozás kezdete, az ügy bűne?.....	18
III. 2. Hever egymáson több narratív világ.....	19
III. 3. Dobák Antalné vallomása.....	20
III. 4. Börcsök Istvánné vallomása.....	23
III. 5. Pipás Pista vallomása a Börcsök és Dobák ügyről.....	27
III. 6. Bende István és Császár József vallomásai: Bűntársak a Dobák gyilkosságban.....	31
III. 7. Vecsernyés János vallomása: Bűntárs a Börcsök gyilkosságban.....	37
IV. Az értetlenség értelmezése.....	39
V. Íté(h)etek?.....	45
VI. Bibliográfia:.....	47

„And for what? For a little bit of money. There's more to life than a little money, you know. Don'tcha know that? And here ya are, and it's a beautiful day. Well. I just don't understand it.”
(Marge Gunderson monológja a Fargo (1996) című fimből)

I. Előszó¹

A Szeged környéki tanyavilágon a XX. század első felében egy Pipás Pista nevű napszámos több alkalommal is emberölést követett el. A később ellene indult per és a róla szőtt legendák szerint egyaránt csak házas férfiakat ölt meg, akik a felbujtó feleségek elmondása alapján iszákosak, erőszakosak és erkölcstelenek voltak. Pipás az ilyen nők helyzetét közelről ismerte, hiszen – neve ellenére – valójában maga is az volt; rossz házassága ellenére hat gyereket szült meg, de utána végleg elhagyta a családját, hogy a saját lábára álljon. A szegedi tanyavilágon férfiruhában vállalt napszámos munkát. Ebben az időszakban bérelték fel vagy ajánlkozott emberölésre. Mindenesetre a kötéllel elkövetett gyilkosságokért mindig húst, tejet és egyéb élelmiszereket kért és kapott fizetségként. Pipás Pista a gyilkosságokkal vajon elégtételt akart venni a férjeken vagy csupán a mezőgazdasági munka mellett jól jövedelmező „mellékállást” választott? Azaz vajon racionális bérgyilkos volt vagy indulati sorozatgyilkos, avagy mindkettő egyszerre?

Ha a kriminológia felől közelítünk, akkor munkám fő kérdése így fogalmazható meg: lehetséges-e a sorozat- és bérgyilkosi jellemzőket egyszerre magán viselő elkövetői magatartás? A mai kriminológia ugyanis nem számol ezzel az együttállással.² Egy konkrét, ám unikumnak bizonyuló eset elemzésével mutatom be ennek a szerepnek a lehetőségességét és egyben előfordulásának kicsiny valószínűségét.

Ugyanez a probléma azonban más színben tűnik fel, ha társadalomtörténeti kontextusába helyezzük a bűncselekmény-sorozatot. A kérdés ebből a nézőpontból az, hogy Pipás Pista elkövetői motivációja vajon anyagi haszonszerzésben merült ki, vagy éppenséggel az egyéni sértettség és bosszúállás vezérelte cselekedetekről beszélhetünk? Illetve az anyagi haszonszerzés motivációján keresztül hogyan válhat női bosszúállóvá?

¹ Itt szeretném megköszönni Harmat Gábor segítségét, aki nélkül ez az egész nem jöhetett volna létre.

² Mindezt Dr. Kovács Lajos ezredes, az ORFK Eletvédelmi Alosztály vezetőjének a szíves közléseire alapozom. Hosszú és meglehetősen sikeres pályája során (többek között ő nyomozta ki Pándy András lelkész családirtását) szerzett tapasztalatai alapján állítja, hogy ezen eset kivételével soha nem találkozott sem munkája, sem tudományos munkája közben ilyen elkövetői „motivációs ficammal”.

„- Miért félték tőle?

- Hogy férfi.

- Más férfitől is félték?

- Más férfi nem volt nő.”

(Szögi Istvánné Tandori Vica)³

II. Kontextusok

II. 1. Nem kérdés?

Pipás Pista társadalmi nemi kérdéséhez röviden áttekintem a korszakban már ismert, de később meghaladottá vált elméleteket.⁴ Kiragadottságuk elkerülése érdekében felvázolom a későbbi főbb változásokat is. A szexológia tizenkilencedik század végi kulcsfigurái, mint Kraft-Ebing és Ellis több anyaggyűjtést követően kategorizáltak és értelmeztek a különböző szexuális identitásokat. A homoszexualitás magyarázatát általában a testen belül – egy testi rendellenességhez hasonlóan – keresték.⁵ Kraft-Ebing kategorizálta⁶ elsőként a női homoszexualitást, hogy négy különböző típust állapítson meg. Többek között a maskulin homoszexuálist,⁷ aki a női tulajdonságok közül egyedül a genitális orgazmussal bír, és külső megjelenésében inkább férfias. Habár a női homoszexualitást egyértelműen testi fogyatékosként tartották számon, Kraft-Ebing mégis beleveszi a ruhaváltást, mint a konvencionális társadalmi szerepek elutasító gesztusát. A szexuális magatartásnál nagyobb magyarázóerővel bírnak számára a karakterjegyek és a jelleg.

Ellis⁸ a homoszexualitást úgy értette, mint egy öröklött jellemzőt, amely visszafordíthatatlan, míg Hirschfeld számára⁹ a homoszexuális a saját testét egy másikkal fogságba ejti, és mint ilyen valójában egy harmadik nem képviselője. A korabeli európai

³ Ember Judit: Pipás Pista. In: Zalán Vince (szerk.): *Az Ember-lépték*. Osiris, Budapest, 2006. 152–153. o.

⁴ Itt szeretnék köszönetet mondani Hanna Newmannek, hogy a technika különböző eszközein keresztül lehetővé tette nekem a legtöbb külföldi periodikát és monográfiát.

⁵ Foucault, M.: *A szexualitás története* I. kötet Atlantisz, Budapest 2003.

Vicinus, M.: They Wonder to Which Sex I Belong: The Historical Roots of the Modern Lesbian Identity. *Feminist Studies*, 1992. 3. szám 467–497. o.

Bland, L.: Banishing the Beast: Feminism, Sex and Morality, I. B. Tauris, London, 2002. 36–56. o.

⁶ Kraft-Ebing, R von: *Psychopathia Sexualis, with Especial Reference to Contrary Sexual Instinct: A Medio-Legal Study* (ford: Chaddock, C. G.) F. A. Davies, Philadelphia, 1894. 24–42. o.

⁷ Azért használom a maskulin homoszexuálist, mert az itt szereplő angol invert szó ma már általános értelemben jelent homoszexuálist és nem specifikusan az ellenkező nem „szerepét magára öltő” nőket.

⁸ Ellis, H.: *Studies in the Psychology of Sex*, Volume 2: Sexual Inversion, Random House, New York, 1937. 52. o.

⁹ Hirschfeld, M.: *The Homosexuality of Men and Women*, Prometheus, Amherst, 2000. 121. o.

szexológiai irodalom képviselői kevésbé éltek erkölcsi szempontokkal, inkább az emberi szexualitás formáit akarták tudományos igénnyel feltárni.¹⁰

Magának a maszkulin nőnek, mint gyilkosnak a képe Alice Mitchellhez kötődik, aki 1892-ben 19 évesen elvágta barátjának, a 17 éves Freda Wardnak a torkát Memphisben, Tennessee-ben. Ellis úgy interpretálta az elkövetőt, mint egy tipikus maszkulin szerepkészlettel dolgozó homoszexuálist.¹¹ A nyomozás szerint Alice több alkalommal együttélésre kérte Fredát, ám az elutasításokkal szembesülve és Freda érzelmeinek lanyhulásával megszületett a motivációja a gyilkossághoz. Az eset a korban óriási sajtóvisszhangot váltott ki, az ügyvéd védeence maszkulin magatartásával, illetve a hagyományos női dolgoktól (pl. varrás) való undorával védekezett.¹² A korszak szexológiával foglalkozó szakemberei Alice esetének hatására nagyobb magyarázóerőt kezdtek tulajdonítani a homoszexuális személyiségnek.¹³ A későbbiekben a pszichoanalitikai vizsgálatok és elméletek nagymértékben építettek ennek a felismerésnek a fontosságára.¹⁴ A freudi heteroszexuális nő- és férfikép hatására a huszadik század közepén egyre inkább mentális betegségként kezelték a homoszexualitás megnyilvánulásait¹⁵ vagy legalábbis ennek szimptomájaként tekintettek rá.¹⁶ A század első felében a pszichopátia erős kapcsolatot feltételezett a szexuális deviancia és a pszichopatológikus jelenségek között.¹⁷ Az 1940-es években Shotwell pszichológiai tanulmányiban élt a feltételezéssel, hogy a nők esetében a pszichopátia nagyobb eséllyel kapcsolódik össze szexuális kapcsolatokkal.¹⁸ Az 1950-es, '60-as években a szexualitás

¹⁰ A kérdéstről részletesebben: Magee, M. & Miller, D. C.: She Foreswore her Womanhood: Psychoanalytic Views of Female Homosexuality. *Clinical Social Work Journal* 1992. 1. szám 67–87. o.

¹¹ Duggan, L.: The Trials of Alice Mitchell: Sensationalism, Sexology and the Lesbian Subject in Turn-of-the-Century America. *Signs* 1993. 4. szám 791–814. o.

¹² Lindquist, L. J.: Images of Alice: Gender, Deviancy and a Love Murder in Memphis. *Journal of the History of Sexuality*. 1995. 1. szám 30–61. o.

¹³ Buring, D.: *Lesbian and Gay Memphis: Building Communities Behind the Magnolia Curtain*. Taylor and Francis, London, 1997. 145–167. o.

¹⁴ Waters, C.: Disorders of the Mind, Disorders of the Body: Peter Wildeblood and the Making of the Modern Homosexual. In: Conekin, B., Mort, F., Waters, C.: *Moments of Modernity: Reconstructing Britain, 1945–1964*. Rivers Oram Press, London, 1999. 59. o.

¹⁵ Weeks, J.: *Sexuality and Its Discontents: Meanings, Myths and Modern Sexualities*, Routledge and Kegan Paul, London, 1985. 91. o.

¹⁶ Conrad, P. & Angell, A.: Homosexuality and Remedicalization. *Society*. 2004. 5. szám 32–39. o.

¹⁷ Karpman, B.: The Sexual Psychopath. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and the Police Science*. 1951. 2. szám 184–198. o.

¹⁸ Shotwell, A. M.: A Study of Psychopathic Delinquency. *American Journal of Mental Deficiency*. 1946. 51. szám 57–62. o. Értelmezi: Freedman, E. B.: The Prison Lesbian: Race, Class and the Construction of the Aggressive Female Homosexual, 1915–1965. *Feminist Studies*, 1996. 2. szám 397–423. o.

tudományos definíciói főként pszichiátriai jellegűek voltak.¹⁹ A homoszexuális kapcsolatokban a nőket értelmezték kifejeletlen, tragikus és maszkulin jellegűként is. Használtak olyan definíciót, amely szerint a pszichopata kevés morális érzékkel rendelkező, lelkiismeret nélküli ember, aki képtelen hosszabb távú kapcsolat kialakítására.²⁰ A Kinsey interjúk²¹ hatására fontos felismeréssé vált, hogy nem minden lesbikus magatartás szükségszerűen patológikus. A heteroszexualitás dominanciájának társadalmi normákkal való magyarázatához²² nyitott mindez utat. Jó példa erre Otto Pollack *The Criminality of Women* című munkája, melyben a Lombroso-féle biologizáló tipológiát házasította össze társadalmi faktorok használatával.²³

A szexuális kisebbségek aktivistái fel vették a harcot az ellen, hogy bármilyen szexuális orientáció diskurzusból kiszorítsák az abnormális, deviáns és patológikus szavak vélt magyarázóértékét.²⁴ Az 1970-es évekre ezek a törekvések²⁵ ugyan nagyrészt révbe értek, de a WHO csak 1988-tól nem kategorizálja a homoszexualitást patológikusnak. Bár Lizzie Seal párhuzamot von Thomas alapján²⁶ a patológikus homoszexualitás és a maszkulin nőelkövető nő máig ható sztereotípiái között, mondván a média különböző csatornáit továbbra is életben tartják ezeket a diskurzusokat. Ugyanakkor Heidensohn szerint²⁷ ezeknek inkább csak egy negatív vagy elítélő értelmezése domináns. Noha létezik a maszkulin nő fogalmának pozitív olvasata, amit a tizenkilencedik század végi szexológiai irodalomban megteremtett férfias lesbikus jelöl, aki a huszadik századra vált a szabadság olyan szimbólumává, akihez a queer elmélet képviselője, Halberstam álláspontja²⁸ szerint már inherens módon kapcsolódik a büszkeség és erő. Seal²⁹ mégis azt hangsúlyozza, hogy mindezek nem tudják ellensúlyozni a maszkulin női bűnöző toposzának erejét.

¹⁹ Jennings, R.: Lesbian Voices: The Hall Carpenter Oral History Archive and Post-war British Lesbian History. *Sexualities* 2004. 4. szám 430–444. o.

²⁰ McCord, M. & McCord, J.: *The Psychopath: An Essay on the Criminal Mind*. Van Nostrand, Princeton, 1964. 123. o.

²¹ Kinsey, A.: *Sexual Behaviour in the Human Female*, Saunders, London, 1953.

²² Taylor, B.: Coming Out as a Life Transition: Homosexual Identity Formation and its Implications of Health Care Practice. *Journal of Advanced Nursing*, 1999. 2. szám 520–525. o.

²³ Értelmezését adja: Smart, Carol: *Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique*. Routledge & Kegan Paul, London, 1977. 46–53. o.

²⁴ Cruikshank, M.: *The Gay and Lesbian Liberation Movement*. Routledge, London, 1992.

²⁵ Weeks, J.: *The World We Have Won: The Remaking of Erotic and Intimate Life*. Routledge, London, 2007.

²⁶ Thomas, K.: Imagining Lesbian Legal Theory. *New York City Law Review*. 2005. 2. szám 505–510. o.

²⁷ Heidensohn, F.: *Women and Crime*. Macmillan, Basingstoke, 1996.

²⁸ Halberstam, J.: *Female Masculinity*. Duke University Press, Durham, 1998.

²⁹ Seal, Lizzie: *Women, Murder and Femininity. Gender Representations of Women Who Kill*. Palgrave Macmillan, Hampshire, 2011. 30. o.

„Jó, hogy felakasztották, mert ha nem akasztották volna fel,
ő akasztott volna fel bennünket.”
(Tompai cigányember)³⁰

II. 2. A bűnözés nőisége

Pipás Pista nemváltása, vagy legalábbis társadalmi nemi hovatartozásának szerfelelt bizonytalan megítélése kézenfekvővé teszi, hogy a gyilkosságsorozatot a női bűnözés fogalma felől is megkíséreljük megérteni.

Raskó Gabriella a női bűnözés történeti vázlatának felskiccelése után arra a konklúzióra jut, hogy a nem uralmi helyzetben lévő nők (értsd: nem Báthory Erzsébet) két módját választhatták az erőszakos bűnelkövetésnek. Egyfelől a nyílt erőszakot megfelelő támadófegyverrel az áldozat mozgás- vagy védekezésképtelenségét kihasználva, másfelől a családon belüli munkamegosztásban elfoglalt sajátos női pozíció kihasználásával a rokonságához tartozó személyek lassú és kimódolt megölését legtöbbször méreg által. Az előbbit „*primitív, infantilis és impulzív*” módszernek tekintette, habár ennek kriminálstatisztikai szempontú előretörését állapítja meg az 1900-as évek elejétől kezdve.³¹ Franciaországból 1825-től kezdve rendelkezünk statisztikai adatokkal a női bűnelkövetésről. Quetelet és Lafargue művei alapján a bűnöző nők aránya a bűnelkövető férfiakéhoz képest 1827 és 1831 közötti évek átlagában 10,5%.³² A 19. század végére nézve Hibbert azt a következtetést vonta le, hogy a protestáns országokban a nők kriminalitásának aránya magasabb, mint a katolikusokban de így is 20% alatt marad.³³ Az Osztrák-Magyar Monarchia esetében Búza László és Földesi Béla vitája adhat fontos támpontokat, minthogy utóbbi azt tartotta a női kriminalitás fő jellemzőjének, hogy az erőszakos, többnyire életellenes bűncselekmények elkövetői között a nők felülreprezentáltak.³⁴

Búza László vitatta a fenti álláspontot, mivel azt csak az 1901-es év statisztikai adatai támasztják alá. Ugyanis abban az évben a gyilkosság „*a nő által elkövetett cselekményeknek 0,47%-át, a férfiak által elkövetett cselekményeknek pedig csak a 0,18%-*

³⁰ Ember Judit: Pipás Pista. In: Zalán Vince (szerk.): *Az Ember-lépték*. Osiris, Budapest, 2006. 150. o.

³¹ Dr. Raskó Gabriella: *A női bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 152–156. o.

³² Quetelet, Adolphe: *Physique sociale*. Bruxelles – Paris, 1869. II. kötet 288–289. o. Lafargue, Paul: Die Kriminalität in Frankreich von 1840–1886. *Forum der Kriminalistik* 1968. 58–59. o. Idézi: Dr. Raskó Gabriella: *A női bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 152–156. o.

³³ Hibbert, Christopher: *The Roots of Evil. A Social History of Crime and Punishment*. London, 1963. 234. o.

³⁴ Földes Béla: *Statisztikai előadások*. 1904. I. sorozat 147. o.

át képezi”.³⁵ Ám a rákövetkező esztendőben a nőknél ugyanez az arány lecsökkent 0,17%-ra, és 0,20%-ra nőtt meg a férfiaknál. 1903-ban a nőknél mért arány újfent megnőtt 0,27%-ra de a férfiaknál 0,12%-ra csökkent. Az 1905-ös év mindkét nem esetében csökkenést mutatott, amennyiben a gyilkosságokban a mondott érték a nőknél 0,08%, míg a férfiaknál 0,09%. A nők magas arányát Búza László azzal magyarázza, hogy míg 1905-ben az élet elleni bűncselekmények 37,1%-ban női volt a tettes, addig ezt leszűkítve a „szándékos és indulatos” emberölésre a nők aránya nagyon lecsökken. Valójában a nők összességében magas arányát a magzatelhajtások és a gyerekgyilkosságok okozták, mint speciális női „deliktumok”.³⁶

Irk Albert a női kriminalitás növekedését a gazdasági fejlettség úgymond mandeville-i³⁷ szimptomájának, civilizációs visszacsapásnak tekintette.³⁸ A Révai Nagy Lexikon vonatkozó szócikke is hasonló megfogalmazással él: „Nyugat felé... nagyobb a nők kriminalitása: növekvő, változó a gazdasági élet... kisodortatik a nő természetes köréből... kényszerítetik, hogy minél tevékenyebben részt vegyen az anyagiakért való küzdelemben.”³⁹

A lexikon által említett kényszert a gazdasági prosperitás helyett (vagy mellett) az első világháború hozta magával, amikor „a női bűnözés részarányai meredek ívben emelkedni kezdtek.”⁴⁰ Exner alapján⁴¹ Raskó úgy fogalmaz: „a nők tömeges kilépése a zárt, kontrollált családi körből, a férfiak munkahelyeire való beözönlés, a vele járó szélesebb mozgáslehetőségek és az új igények kriminogén tényezőként hatnak”. Schafer adatgyűjtéseit alapul véve Magyarországon 1910 és 1913 között évente 10-11 ezer, 1917-re már 24 ezer női bűnelkövetőt regisztráltak.⁴² A szerző magyarázata szerint ezt nem feltétlenül a nők megnövekvő bűnözése, hanem a nemeknek az első világháború miatti kriminológiai szempontból egyenlőtlen megoszlása okozza. Hiszen „a katonai szolgálat

³⁵ Búza László: A női kriminalitás. *Husadik Század* 1908. július 20. o.

³⁶ Búza László: A női kriminalitás. *Husadik Század* 1908. július 20–21. o.

³⁷ Bernard Mandeville *A méhek meséje* című munkájának crédója szerint a gazdasági és társadalmi gyarapodás pozitív következményei nem lehetségesek negatív hatások koegzisztenciája nélkül.

³⁸ Irk Albert: *Kriminológia*. Budapest, 1912. 274–275. o.

³⁹ Révai Nagy Lexikon 1912. évi 4. kötet 165–166. o.

⁴⁰ Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 165. o.

⁴¹ „A háborús idők azt bizonyítják, hogy amikor a nőnek mindinkább el kellett foglalni a férfi helyét a társadalomban, akkor egyszersmind közeledett annak antiszociális magatartásához is.” Exner, Franz: *Kriminologie*, Berlin–Göttingen–Heidelberg, 1949. II. kötet IV. 14. pont. Idézi: Dr. Raskó Gabriella: A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. 166. o. (A fordítás jelölésének hiánya miatt feltételezhető, hogy a magyar szöveg Raskó Gabriella munkája.)

⁴² Schafer István: *A nők kriminalitásának arányairól*. Budapest, 1947. 27. o.

folytán... a férfiakat, akik életkoruknál fogva a bűnözés legtevékenyebb résztvevői... fegyelmi korlátok akadályozzák bűncselekményeik elkövetésében, de ha a kriminalitás útjára lépnek is, a katonai büntetőbíráskodás illetékessége alá esnek.”⁴³ Hacker hasonló következtetését⁴⁴ veszi át és tartja magyarázóerejűnek a Bakóczi – Sárkány szerzőpáros.⁴⁵ A női bűnözők arányszáma az összes elkövetőhöz viszonyítva az 1923-as 26,8%-ról 1938-ra 20,4%-ra csökkent.⁴⁶ Egyetértenek Raskóval, hogy európai összehasonlításban a női bűnözés dinamikájában „a világháborús periódus hullámhegyét leszámítva” (az összes bűnözéshez viszonyítva) nem látszik emelkedés. Vagyis leszögezhetjük, hogy Pipás Pista a magyarországi női bűnözés úgymond aranykorában tevékenykedhetett.

Ez a Pipás-jelenség statisztikai kontextusa. De mi hajtja a női bűnözőt individuális szinten? Milyen elméleti keret(ek)ben érdemes Pipás elkövetői magatartását kezelni. Habár itt hely hiányában nincs lehetőségem a női bűnözés individualizáló értelmezésének tudománytörténeti felvázolására, vizsgálatom szempontjából érdemes azokat a kutatásokat számba venni, amelyeket a tárgyalás során a rendőrök, ügyészek, bírók és törvényszéki orvosok ismerhettek. Elsősorban ilyenek a biológiai irányzat két világhíres képviselőjének, Lombrosonak és Ferreronak a tételei. A szerzőpáros munkájának alapvető motívuma, hogy a nő nem más, mint fejlődésében visszamaradt férfi, amire nemcsak infantilizmusa utal, hanem erkölcsiségének a férfihoz képest alsóbbrendű szintje, aminek fizikai és intellektuális gyengesége ágyaz meg.⁴⁷ Lombrosoék az ondósejt mozgékonyásával szemben a petesejt mozdulatlanságából vezetik le a női konzervativizmust (konformisták, az újítások ellen foglalnak állást). Mindezekből következik a szerzők számára a nők különösen erős részvét és gyöngédség érzése. Ilyenformán a kegyetlenség csak a született női bűnözők esetében merülhet fel, ám akkor sokkal erősebben, mint a férfiaknál. Az 1980-as évek végén erőszakos bűnelkövetőknél talált dupla Y (férfi) kromoszóma bizonyítani látszott ezt a tételt, de kutatások igazolták alaptalanságát.⁴⁸ Lombroso tételének bizonyításához egy Euripidész idézetet használ: „Az óceán hullámainak vagy a tűz mindent

⁴³ Schafer István: *A nők kriminalitásának arányairól*. Budapest, 1947. 27. o.

⁴⁴ Hacker Ervin: *A háború hatása a kriminalitásra*. Pécs, 1925.

⁴⁵ Bakóczi Antal – Sárkány Mihály: *Erőszak a bűnözésben*. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2001. 312. o.

⁴⁶ Schafer István: *A nők kriminalitásának arányairól*. Budapest, 1947. 44. o.

⁴⁷ Lombroso, Cesare – Ferrero, Guglielmo: *Criminal woman, the prostitute, and the normal woman*. U.S.A., 2004. 77–81. o.

⁴⁸ Cameron, D. & Frazer, E.: *The lust to kill: A feminist investigation of sexual murder*. New York University Press, New York, 1987.

elnyelő erőszaka borzalmas. A szörnyűség nyomor, de a nő szörnyűbb, mint bármi más.”⁴⁹ Illetve egy római közmondást: „Ritka a romlott nő, de ha előfordul, felmúl minden férfit”.⁵⁰ Az általa konstruált született bűnöző nő nem abnormális, hanem biológiai értelemben szinte már férfi, és mint ilyen egy szörnyeteg.⁵¹

E konklúzió örve mentén érdemes végiggondolni hogyan kezeljük egy olyan női elkövetőt, aki életének komoly hányadát férfiként töltötte, mindennap férfi ruhája alatt leszorított mellel és kalap alá tömött hajjal járt elvégezni a férfiaknak gondolt napszámos munkát, majd esténként férfitársaival kocsmában fejezte be a napját. Ha ismerhette volna Lombroso az ügyet, talán saját elméletének igazolását látta volna benne. Ám az ő interpretációjában az e fajta transzvesztitizmus és az erőszakos cselekmények között szükségszerű kapcsolat azt előlegezi meg, hogy az endogén jellemzőként elgondolt bűnözői hajlam kiteljesedése elősegíti a „megfelelőbb kinézetet és életvitelt”. A női ruha viselése és az erőszakos bűnelkövetések közötti ok-okozati összefüggés valóban mindig fenn áll-e? Főként, ha tekintetbe vesszük, hogy a Popper Péteri értelemben vett kriminális személyiségzavar⁵² (nem feltétlenül pszichés torzulás, inkább az antiszociális cselekvések interiorizálódása) kialakulása a neurotikus reakciók (az agresszív, alkoholista apa nevelési módjára adott válaszok) elégtelensége esetén jelenik meg antiszociális viselkedési formákban. Vajon ezek közé a megélhetési és nem (feltétlenül) szexuális szempontok miatti férfiruha viselés egyértelműen beszuszakolható?

Mindehhez fel kell tennünk a kérdést, hogy milyen kategóriában beszélhetünk Pipás megjelenéséről? Nancy Scheper-Hughes és M. Lock⁵³ testkép definíciója magában foglalja a kollektív és egyéni reprezentációk egy olyan keverékét, amely az egyén szempontjából kategorizálja a kapcsolatot a környezettel, a külső és belső benyomásokkal, emlékekkel és affektív tudattartalmakkal. Ezek alapján három úgynevezett perspektívát

⁴⁹ idézi: Smart, Carol: *Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique*. Routledge & Kegan Paul, London, 1977. 192. o. A Smartnál szereplő angol szöveget a saját fordításomban adom: „The violence of the ocean waves or of devouring flames is terrible. Terrible is poverty, but woman is more terrible than all else”.

⁵⁰ idézi: Smart, Carol: *Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique*. Routledge & Kegan Paul, London, 1977. 192. o. A Smartnál szereplő angol szöveget a saját fordításomban adom: „Rarely is a woman wicked, but when she is she surpasses the man.” 192. o.

⁵¹ Idézi: Smart, Carol: *Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique*. Routledge & Kegan Paul, London, 1977. 33. o.

⁵² Dr. Popper Péter: *A kriminális személyiségzavar kialakulása*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1970. 82–112. o.

⁵³ Nancy Barron: *Living into my Body*. In: Dawn Atkins (szerk.): *Looking Queer – Body Image and Identity in Lesbian, Bisexual, Gay and Transgender Communities*. Harrington Park Press, New York, 1998. 5–16. o. Különösen: 5–6. o.

vonultat fel: először az egyéni, majd a társadalmi, legvégül pedig a politikai testet. Pipás esetében az egyéni test hordozza a környezetében élt férfiak (pl. férj) hatalmat gyakorló magatartását vele szemben, és ilyen értelemben hordja saját ellenségének, későbbi áldozatainak a kinézetét. Társadalmi testként értelmezhető amennyiben a férfiak kultúrája nem volt ismeretlen az asszonyok előtt, illetve a férfiak társadalmi beágyazottsága fontossá vált a természeti környezet rossz mezőgazdasági felhasználhatósága miatt. A politikai test valójában az egyetlen kérdéses aspektus; nem egyértelmű Pipás viszonya a korszak politikai kontrolljához, de az első világháború alatti férfihány helyettesítőjeként, majd a férfiak visszatértek az ő gazdasági versenytársukként megjelenő Pipás magára nézve átírta a társadalmi-politikai közmeggyezéseket.

Másfelől érdemes ezzel összevetni Arthur Frank⁵⁴ test használattipológiáját: fegyelmezett, tükröző, domináló és kommunikatív test. Az első rögtön releváns kérdéseket vet fel azzal kapcsolatban, hogy a férfi külső folyamatos fenntartása milyen rendszabályokat és fegyelmet igényelt tőle, hogy biológiai neme rejtve maradjon. A tükröző test esetében sokkal inkább egyértelmű, hogy az uralmi pozícióban látott férfiak szokásainak elsajátítása fontos társadalmi nemének fenntartása szempontjából (példának okáért munka után kocsmázni járt a napszámos legényekkel). Mindkét testhasználat olyan viselkedést feltételez, ahol a kérdéses egyén nem része a közösségének, inkább azért tagozódik be, hogy használni tudja a közösség adta lehetőségeket.

A domináló testhasználat elsősorban a férfi ruházatához, és az olyan tekintélyt parancsoló kiegészítőként is értelmezhető pipájához kapcsolódhatott, illetve a különböző férfimunkákhoz, amelyek a veszélyt jelentő férfiakkal szembeni félelem és idegesség ellenére teremtettek meg domináns szerepet. Pipásról azonban nem tudható, hogy konzekvensen törekedett-e egy ilyen testhasználat kialakítására.

Kommunikatív testhasználatról, vagyis olyan önmagát felépíteni kívánó vágyról, amely nem elégszik meg a diadikus kapcsolatokkal Pipás esetében egyáltalán nem beszélhetünk. Hosszabb távú kapcsolatáról nincs semmilyen információ, ő maga sem nevezett meg ilyen tárgyalása során.

⁵⁴ Nancy Barron: *Living into my Body*. In: Dawn Atkins (szerk.): *Looking Queer – Body Image and Identity in Lesbian, Bisexual, Gay and Transgender Communities*. Harrington Park Press, New York, 1998. 5–16. o. azonbelül: 6. o.

A fenti megfontolások alapján a legkézenfekvőbb, ha Lizzie Seal női bűnöző-típológiájából⁵⁵ a maskulin nő típusát használjuk Pipás Pista értelmezésére, minthogy az köti meg legkevésbé a kezünket a későbbiekre nézve. Alapeleme, hogy a maskulin nő biológiai értelemben nő, azonban viselkedése maskulin vonásokat rejt magában. A személyiség autonómiája nemcsak önállóan megteremtett egzisztenciát, hanem sok esetben leszbikus kapcsolatokon keresztül mások eltartását, vagyis egyfajta családfői szerepet is involvál. Ennél a típusnál Seal megjegyzi, hogy egy könnyen elképzelhető és a kriminológiai gondolkodásban is többször megjelenő csoportról van szó. A könnyebb érthetőség kedvéért ennek egyfajta gondolati ívét szeretném röviden „átfogni”. A pozitivistákról gyökeredző maskulin női bűnöző kép lombrosói modelljét Glueck és Glueck fejlesztette tovább a férfias testi jegyekkel rendelkező nők bűnelkövetési magatartására nézve. Cowie 1968-as tanulmánya a női elkövetésről már újfent fizikai jellemzőkkel dolgozott, mely szerint a testi nagyság elősegíti az agresszív cselekvést. Ezen utóbbi szerzők inkább abban különböztek Lombrosótól, hogy nem határoztak meg egyértelmű fizikai jegyeket, melyek a bűnözést okozzák.

A kérdés fentiekkel ellentétes megközelítése szinte az eddig tárgyalt elméletekkel egy időben kialakult. W. I. Thomas megközelítésében⁵⁶ egyes nők izgalomra és különféle élvezetekre vágnak, ezért a hagyományos nőszerepet, a passzív pozíciót visszautasítják, hogy kalandot, szabadságot találjanak. Ezzel rokon több freudi alapokon álló elképzelés⁵⁷ a nemi szerepekről, mely szerint azok a nők, akik nem tartják magukat női szerepükhöz, veszélyesekké válnak a társadalom számára.

Több szociológiai magyarázat is a női bűnöző kategória értelmezésekor él a maskulin aspektusok használatával, főként erőszakos cselekmények esetén. Az elképzelés alapja Parsonshoz⁵⁸ köthető, aki a fiatal fiúk rebelliségét olyan kísérletként értelmezte, amely elszakad az anyától és a női szerepektől, hogy megteremthesse magát. Míg a lányok példaként veszik anyjukat, és egy törvénybetartó, konformista viselkedést sajátítanak el.

⁵⁵ Seal, Lizzie: *Women, Murder and Femininity. Gender Representations of Women Who Kill*. Palgrave Macmillan, Hampshire, 2011. 24–25. o.

⁵⁶ Thomas, W. I.: *The Unadjusted Girl*, Little Brown Company, Boston, 1923.

⁵⁷ Klein, D.: The Etymology of Female Crime, *Issues in Criminology*, 1973. 2. szám 3–30. o.;

Widom, C. S.: Female Offenders: Three Assumptions about Self-Esteem, Sex-Role Identity, and Feminism. *Criminal Justice and Behaviour* 6. évfolyam 4. szám 365–382. o.

⁵⁸ Parsons, T.: Certain Primary Sources and Patterns of Agression in the Social Structure of the Western World, *Psychiatry*, 1947. 2. szám 167–181. o.

Cohen elmélete kidolgozásakor⁵⁹ több szempontot is átvett Parsonstól, minthogy számára a munkásosztályból származó fiúk fiatalkorú bűnelkövetése a férfiasságuk igazolása, korlátozott lehetőségeik erőszakos kiterjesztése. A lányok azonban kerülnek az ilyen elkövetői magatartást nőiességük fenntartása érdekében, ezért inkább hajlamosak a konformizmusra. Azonban ha egy nő mégis rebellissé válik, akkor is inkább jellemzi promiszkuitás mintsem erőszakos cselekményekben való részvétel. Itt már megjelenik a maskulin női bűnöző szexuális orientációjának kérdése, de önálló női bűnöző képével még nem dolgozik.

A fent említett szociológiai magyarázatok olyannyira beágyazták a női bűnelkövetés és a maskulin magatartás kapcsolatát, hogy a kortárs kriminológiai szakirodalom is használja és alakítja.⁶⁰

Lizzie Seal értelmezésében Parsons és Cohen elméletének implicit konklúziója, hogy a maskulin bűnöket (pl. gyilkosság) elkövető nők maguk is maskulin szerepet öltenek. Az elmélet kiterjesztése, a női bűnözés „férfiasításával” szemben fogalmazta meg Naffine⁶¹ a maga kritikáját, mondván a női bűnözés feminin jellegének is több, fontos színtere van; mint például az áruházi lopás, amely nagyrészt a család támogatása érdekében történik.

A feminista kriminológia több képviselője⁶² ennél tovább menve kétségbe vonta, hogy a patológusnak tűnő erőszakos bűncselekményeket elkövető nők minden esetben társadalmi nemüket tekintve férfiak lennének. Habár Rafter⁶³ emlékeztet arra, hogy a bűnözés népszerű reprezentációi a média több csatornáján⁶⁴ át leginkább a maskulin nő gyilkost artikulálja. Ezzel kapcsolatban a Magyarországon is ismert A rém, illetve a Magasfeszültség című alkotások említhetőek. Az előbbi olyan valós esetet dolgoz fel,

⁵⁹ Cohen, A. K.: *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, Free Press, New York, 1955.

⁶⁰ Whitehead, A.: Man to man Violence: How masculinity May Work as a Dynamic Risk Factor. *The Howard Journal of Criminal Justice*. 2005. 4. szám 411–422. o.

Byrne, C. F. & Trew, K. J.: Pathways Through Crime: The Development of Crime and Desistance in the Accounts of Men and Women Offenders. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 2008. 238–258. o.

⁶¹ Naffine, N.: *Female Crime: The Construction of Women in Criminology*. Allen and Unwin, Sydney, 1987.

Naffine, N.: The Masculinity-Feminity Hypothesis: A Consideration of Gender-Based Personality Theories of Female Crime. *British Journal of Criminology*, 1985. 4. szám 365–381. o.

⁶² Daly, K.: Different Ways of Conceptualizing Sex/Gender in Feminist Theory and their Implications for Criminology. *Theoretical Criminology*. 1997. 1. szám 25–51. o.

Chesney-Lind, M. & Eliason, M.: From Invisible to Incurable: The Demonization of Marginalized Women and Girls, *Crime Media Culture*, 2006. 1. szám 29–47. o.

⁶³ Rafter, N. H.: Crime, Film and Criminology: Recent Sex-Crime Movies. *Theoretical Criminology*. 2007. 3. szám 403–420. o.

⁶⁴ A kérdést részletesen tárgyalja: Schmid, D.: *Natural Born Killers – Serial Killers in American Culture*. Chicago University Press, Chicago, 2005.

melyet Lizzie Seal is felhasznál saját maszkulin nő típusánál. Aileen Wuornos michigani prostituált egy év leforgása alatt hét kuncsafját lőtte le. Homoszexuális párkapcsolatának másik tagját látta el az áldozatok pénzéből, habár többször védekezett önvédelemre a gyilkosságok elkövetésénél. Az utóbbi filmes példa teljes egészében fikciós; egy egyetemista lány szülei vidéki házába meghívja barátnőjét, ahol az éjszaka folyamán a családot brutális kegyetlenséggel megöli egy erős férfi és a lányukat elrabolja. A főhős barátnő ki akarja szabadítani, de a film végére kiderül, hogy a testes férfi és a barátnő egy és ugyanazon személy. Külön nem kitérve különböző bűnüldöző szervek munkájáról szóló sorozatokra Lizzie Seal egyetért Rafter elképzelésével, hogy az ilyen műsorokban megjelenő narratívák mintát adhatnak elkövetők, illetve magyarázóerővel rendelkezhetnek áldozatok és szemtanúk számára.

„I don't want to push my chips forward and go out and meet something I don't understand. A man would have to put his soul at hazard. He'd have to say, >>O.K., I'll be part of this world.<<”

(Ed Tom Bell monológja a *Nem vénének való vidék* (2007) című filmből)

II. 3. Elkövetett módszerek

Az FBI Bűncselekményeket osztályozó kézikönyve⁶⁵ (*Crime Classification Manual*) sorozatgyilkosnak tekinti, aki három vagy több elkülönült esetben, több különböző helyszínen követett el emberöléseket és a gyilkosságok között időben úgynevezett nyugalmi idő telt el (pl. pár hét). A magyar bűnügyi gyakorlattal szemben az amerikai legalább három esetet követően beszél sorozatgyilkosról. A több különböző helyszín kitétel a tömeggyilkosokat zárja ki, míg a nyugalmi időszak a több helyszínen, akár rövid idő különbségekkel ámokfutóként gyilkolókat. Illetőleg az utóbbi kettőtől megkülönbözteti a sorozatgyilkost az áldozat pontos kiválasztása és megölésének eltervezése, vagy legalább a vágyakozás eziránt. Ezt az osztályozási rendet alapul véve Pipásról, mint sorozatgyilkosról beszélhetünk bizonyítottan két áldozata ellenére.

A bérnyilkos definícióját az FBI kézikönyve mindig egy bűnözői vállalkozás résztvevőjeként határozza meg. Itt olyan szerződéses gyilkosról van szó, aki szakmai tapasztalatait valamilyen anyagi előnyért eladva követ el emberölést. Többségében, de nem

⁶⁵ Douglas, J. E. & Burgess, A. W. & Burgess, A. G. & Ressler, R. K.: *Crime Classification Manual – A standard system for investigating and classifying violent crimes*. Jossey-Bass, San Francisco, 2006. 93–261. o.

minden esetben feltételezhető a közvetlen kapcsolat hiánya az áldozat és a gyilkos között. Magyarországon az ezzel kapcsolatos irodalom meglehetősen hiányos, Dr. Kovács Lajos rendőrségi forrásként állítja, az ilyen ügyek kapcsán az áldozatot ismerő elkövető sokkal gyakoribb. Egyfelől, mert a gyilkos is tisztában akar lenni vele, hogy a fizetsége arányban van-e az áldozat politikai, gazdasági súlyával, illetve kisebb régiókban pedig legtöbbször elkerülhetetlen az előzetes ismeretség. Vagy tanyai, falusi környezetben éppen a családfő bérlői feladalmi munkáját felesége megölésére. Egyébként ezt az előzetes ismeretséget támasztja alá az amerikai olasz maffia szervezetének működése is, ahonnan az FBI átvette a szerződéses gyilkos fogalmát. A Cosa Nostra minden emberölést szóban kötött szerződésben⁶⁶ érvényesített vagy fogadott el, tehát a felbérelt elkövető pontos elvárásokkal és garanciákkal dolgozhatott. Az ennek ellenére felmerülő bizalmatlanságok, és árulások hatására törekedni kezdtek arra, hogy senki ne ismerje az egész megbízási folyamatot, és maga az elkövető is lehetőleg az áldozatnak csak a hétköznapi szokásairól tudjon. Hiába a több államon áthúzódó lefedettsége a szervezetnek, a legtöbb bérgyilkos ismerte legalább névről az áldozatait, maguk a bérgyilkosok pedig nemcsak ismertek, de nagyon népszerűek is voltak. (pl. John Mirabellát⁶⁷ azért nem mertek élete alkonyán megölni, mert annyi csoportnak dolgozott, és ismerte a belső információit, hogy a vezetők jobban féltették saját titkaikat, minthogy a gyilkosság kockázatát vállalják).

Pipás bérgyilkosságát alátámasztja minden esetben a felbélés megvalósulása, sőt a „*munkadíj*” fontossága, ami a pusztán élvezetből, illetve bosszúból történő gyilkolás toposzát is megkérdőjelezi.

A motiváció kérdése mellett fontos számba venni két szempontját az elkövetői magatartásnak. Az első az amerikai szakirodalomban MO-ként szereplő *modus operandi*, az elkövetés módja, a másik pedig az úgynevezett aláírás, vagy névjegykártya. Az előbbi dinamikus perspektívája a nyomozásnak, egy bűnözői karrier fejlődésének vagy változásának közvetlen lenyomata. Hipotetikus példával élve a betörő először hangos csörömpölés közepette jut be a kirabolni szándékozott házba, majd később egyre hangtalanabb módszerekhez nyúl, mígnem kifigyelt üres házakba tör be. Pipás esetében viszont nem tudunk a *modus operandi* megváltozásáról. A rábizonyított esetekben mind lesből támadta le bűntársaival az ittas áldozatot, majd miután a házban felakasztották, a testet leengedték és az istállóban önakasztásként elrendezve helyezték el.

⁶⁶ Sifakis, C.: *A maffia enciklopédia*. Glória Press, Budapest, 2001. 310–311. o.

⁶⁷ Sifakis, C.: *A maffia enciklopédia*. Glória Press, Budapest, 2001. 233–234. o.

Névjegynek vagy aláírásnak nevezik a büntettnék a bűnelkövető szerinti üzenetét vagy értelmét. Ez lehet az áldozat valamely hozzátartozójának kényszerítése, hogy a tettet végignézze, vagy az áldozat elcsúfítása. Pipás esetében az élettörténet alapján egyértelműen nem zárhatjuk ki ennek a meglétét. Az áldozatai olyan családapák voltak, akik vélt vagy valós rossz tulajdonságaik miatt hasonlíthattak az őt ért fájdalmak elkövetőire. De az öngyilkosságnak való beállítás mindezt mégis megkérdőjelezi.

„Ahun ilyesmi történik, ott nem szabad férjhez menni.”

(Tabodiné Vér Etel)⁶⁸

II. 4. A helyi szín

A Szeged környéki tanyavilág, szűkebb értelemben Átokháza, Ruzsa, Öttömös, Kelebia és Mórahalom területén élt Pipás Pista. Semmilyen információ vagy feltételezés sem áll rendelkezésünkre, amely arra utalna, hogy valaha elhagyta volna ezt a területet. Az ellene indult peres eljárás dokumentumai és a környékben élő legendák egyaránt azt állítják, hogy Pipás Átokházán született és nőtt is fel. A következőkben igyekszem számba venni a környék természeti adottságait és emberi felhasználásának lehetőségeit.

Az alföldi nagytájon belül a Duna-Tisza közti síkvidék középtáján a Dorozsmai-Majsai homokhát déli részén fekszik ez a terület. Az Ásotthalomtól nyugatra fekvő, a határ menti Kelebiával határos átokházi terület beszélő nevét Ferenczi János tanító etimologizálta. „*Átokháza vagy Szatyorlak, hogy a szabadkaiaknak a szegedi határba való becsapásait megakadályozza [a] város, e futóhomokot kiosztotta tanyaföldnek, s mivel az több évig nem termett semmit, azért nevezték el az ott lakók Átokházának.*”⁶⁹ Az etimológiát nem kell elfogadnunk érvényesnek, ahhoz hogy megállapíthassuk: az ilyen név eredeztetések egy kívánt vagy egy tagadhatatlan szempont szerint definiálja újra a közösséget, azaz Átokháza agártársadalmának mindennapjait minden bizonnyal a nagyon kevésbé termékeny futóhomokkal folytatott küzdelem határozta meg.

Kiskundorozsma környékén is található egy másik Átokháza, mely a nyelvészek szerint a középkori kun Altuk családnévre és a település jelentésű –háza toldalékra

⁶⁸ Ember Judit: Pipás Pista. Ember Judit: *Az Ember-lépték*. Osiris, Budapest, 2006. 161. o.

⁶⁹ Szegedi helynevek. *Magyar Nyelvőr*, 1873. (II. évfolyam) 2. szám 95. o. Ezt az értelmezést követi Juhász Antal is. Juhász Antal: Átokháza. Adatok egy tanyasor megtelepedéséről és közösségi életéről. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, 1972/73-1*. Szeged, 1973.

vezethető vissza,⁷⁰ a Szeged melletti település esetében a kun eredetnél valószínűbb a homok „átkozott” szerepe, hiszen a Szeged környéki Átokháza az 1840-as Giba Antal féle térképen bukkan fel először. Tömörkény István is a fenti eredetet valószínűsíti. *„Beszélük... hogy valaha ottan tanyaverések történtek, de amely nép csak odament lakni, mind elpusztult vagyonában, egészségében, életében. Így maradt volna azután a puszta, s akkor kapta aztán a nevét az átokról, mely rajta fekszik.”*⁷¹ A későbbiekben kihalt Szatyorlak név eredete pedig *„onnan ered, hogy az átokházi tanyasor szalagszerűen húzódott Szeged város határa mentén.”*⁷²

Móra Ferenc a környékbeli homokvidéket *Georgikon* című munkájában a következőképpen vázolja fel. *„Homok, homok, homok, egynapi járóföldre mindenütt homok. Az az aranycsillámú szép fehér homok, amit csak a latin neve érzékeltet igazán, a harena. (...) Fűvel-fával megköthetik a homokot, elhitethetik vele, hogy ő erdő, rét, búzamező, szőlő- és kukoricaföld, de a hangja, az örök zizegés ma is az ósócéáné (...)... azt hiszem, hogy a teremtő Isten itt az embereket sem anyagból formálta, hanem homokból.”*⁷³

A térség szélsőségesen kontinentális jellegű időjárása, a szintén nagy kilengéseket mutató csapadékeloszlás mellett jellemző a tartós nyár, hiszen az ország egész területéhez képest itt az egyik legmagasabb az évi napsütéses órák száma (2100 óra). A felszíni vizekben nagyon szegény területen a homokbuckák között a szél hatására létrejövő mélyedéseket, az úgynevezett semlyékeket inkább a talajvíz tölti fel. Mivel az ilyen és ehhez hasonló álló vizeket egyetlen felszíni vízforrás sem táplálja, a tavaszi-nyári időszakban könnyen kiszáradhat az egész térség. A talaj rossz adottságát jól jellemzi az alapkőzet, a dunai eredetű meszes homok, amely a gyengén humuszos homoktalaj kialakulásában nagy szerepet játszott.⁷⁴ Az 1800-as évek első felében megindult erdősítés célja az volt, hogy a szántóföldeket és legelőterületeket megteremtsenek a

⁷⁰ Börcsök Szilveszter – Makra János – Zsolnai József: A határ földrajzi nevei. In: *Ásotthalom krónikája*. Ásotthalom Önkormányzata, Ásotthalom, 2008. 24. o.

⁷¹ Idézi: Arany József: A határ benépesedése In: *Ásotthalom krónikája*. Ásotthalom Önkormányzata, Ásotthalom, 2008. 32. o.

⁷² Börcsök Szilveszter – Makra János – Zsolnai József: A határ földrajzi nevei. In: *Ásotthalom krónikája*. Ásotthalom Önkormányzata, Ásotthalom, 2008. 29. o.

⁷³ Móra Ferenc: *Georgikon* (forrás: <http://mek.oszk.hu/00900/00966/00966.htm#2>) (utolsó letöltés: 2011. március 6.).

⁷⁴ Kiss Andrea: A határ természetföldrajzi jellemzése In: *Ásotthalom krónikája*. Ásotthalom Önkormányzata, Ásotthalom, 2008. 9–11. o.

homokpusztaságból.⁷⁵ Beszédes, hogy az örökföldes tanyák főként Rókabögyösön és Átokházán voltak, ahol a nagygazdai tanyák helyett inkább családi, úgynevezett farmtanyák voltak nagyobb számban.⁷⁶ Vagyis nem volt cél a rossz termőföld minél jobb hasznosítása érdekében az összehangolt termelés. „Először 1852-ben a város [tudniillik Szeged] tanácsának határozata alapján adtak bérbe >>a távol eső homokpuszták jobb minőségű földjéből<< 10 ezer holdat, 10 évi időtartamra.”⁷⁷ Az 1840-es években eladott átokházai és a környékbeli területek egyáltalán nem tartoztak a „jobb minőségű földek” sorába. Paraszti visszaemlékezések szerint Átokházától nem csak használhatatlansága miatt akart megszabadulni a város. „Nagyapám mesélte, hogy azért adták el ezt a sor földet, hogy a szabadkaiak ne csapjanak át a szegedi járásra legeltetni.”⁷⁸

Ezek a környezeti és társadalmi-gazdálkodási adottságok meglehetősen nehézzé, sokszor lehetetlenné tették a földművelést és az állattartást egyaránt, a mezőgazdálkodás jövedelmezősége csekély volt. Nemcsak Átokházán, hanem a környék összes tanyai településén is.

⁷⁵ Kiss Andrea: A határ természetföldrajzi jellemzése In: *Ásotthalom krónikája*. Ásotthalom Önkormányzata, Ásotthalom, 2008. 12. o.

⁷⁶ Erdei Ferenc: *Magyar tanyák*. Budapest, 1942. 142. o.

⁷⁷ Arany József: A határ benépesedése In: *Ásotthalom krónikája*. Ásotthalom Önkormányzata, Ásotthalom, 2008. 35. o.

⁷⁸ Idézi: Arany József: A határ benépesedése In: *Ásotthalom krónikája*. Ásotthalom Önkormányzata, Ásotthalom, 2008. 35. o.

III. Bűnügy

III. 1. A nyomozás kezdete, az ügy bűne?

1932. június 7-én Szeged Alsóközpont rendőri kirendeltségén két tiszthelyettes jelentett egy különös esetet, amit az aznapi őrjáratukon tapasztaltak. Szolgálati útjukat járva egy asszony szólt nekik, hogy Németh Veront becipelte egy férfi egy közeli tanyára. Sáringer Ignác főtorzsőrmester későbbi tanúvallomása szerint a kérést komolyan vették Gálik István torzsőrmesterrel és meg is jelentek a nevezett tanyán. A helyszínen találták Németh Veront Vér Józseffel perlekedve, akik a kérdőre vonás hatására Németh Veron elmondta, hogy három hétig vadházasságban élt Vér Józseffel, de mivel a férfi nem tudta eltartani a kapcsolatot megszakította. Ezen a napon Börcsök Imre esküdthöz sietett, hogy bizonyítványt szerezzen a cselédkönyv kikéréséhez. Útközben ragadta el Vér József és cipelte be ebbe a tanyába, hogy az együttélés folytatását mégis kieszközölje. Ezt Németh Veron elutasította a csendőrök jelenlétében is, ezért Vér József kényszerű távozása után a nő megkérte a tiszthelyetteseket, hogy kísérjék haza. Útközben elmondta, hogy Vér Józseftől hallotta azt a történetet, miszerint 10 éve Dobák Antal nem öngyilkos lett, hanem a felesége egyetértésével Pipás Pista akasztotta fel, amiért 100 liter bort és két birkát kapott. Ezt Vér Józsefnek a felesége Tombác Piros (Dobák Antalné lánya) mesélte el, amikor egy családi veszekedés alkalmával Vér Józsefet azzal fenyegette meg, hogy úgy vigyázzon magára, mert könnyen Dobák Antal sorsára juthat. A két tiszthelyettes tanúkihallgatásra berendelte Vér Józsefet és később Tombác Pirost is. Ennek apropóján indult meg maga a nyomozás.

Ember Judit Pipás Pistáról szóló dokumentumfilmje már a megkezdett nyomozástól veszi fel a fonalat, Pintér Ferenc rendőrtiszt és Bauer Ede detektívfelügyelő munkájától, akiket a film szerint egy fiatal csendőrtiszt vezet Pipás, a tompai cigánysoron tartózkodó⁷⁹ gyanúsított nyomára.

Szabó László eseteírása⁸⁰ viszont egy névtelen levéllel kezdődik, ami 1932 márciusában érkezett a szegedi ügyészségre az utóbbi évek öngyilkosságairól. A levélből Szabó László idézi is azokat a sorokat, amelyek egyértelműen Pipás Pistát teszik felelőssé az akasztások elkövetéséért. A levélíró a Börcsök és a Dobák család legfiatalabb tagjait

⁷⁹ Ember Judit (rendező): Pipás Pista és társai. (magyar dokumentumfilm) 1983. 98. perc.

⁸⁰ Szabó László: *Bűnügyi múzeum*. Minerva Kiadó, Budapest, 1968. 276–290. o.

ajánlja kikérdezésre, egyfelől az érintettség hiánya, másfelől (az okot meg nem nevezve, hogy miért) biztosan tudnak róla. Mindenesetre érdekes, hogy azt a két családot említi a levél, amelyek esetében valóban eljárás indult. Veszélka Attila az általa jegyzett Pipásról szóló dokumentumregényben szintén nem tartja valószínűnek Szabó verzióját,⁸¹ habár közli, de nem jelöli meg azt a forrást, amin mindez alapulhat. A *Délmagyarországnak* több beszámolója 1932. októberében vetette fel először, hogy az ügy egy névtelen levéllel kezdődött.⁸² Ennek eredete pontosan nem ismert de a névtelen levél toposza a tiszazugi asszonyok elleni büntetőügyben is történet konstituálóként szerepelt: „1929 áprilisában névtelen levél tájékoztatta a szolnoki ügyészséget arról, hogy egyesek légyapárból kiáztatott arzénnel mérgezik a rokonaikat.”⁸³ Mindenesetre a két ügy közötti strukturális kapcsolatok eredményezhették ennek a topikus elemnek az átvételét. 1929 folyamán a tiszazugi asszonyok ügyében Nagyrév és Tiszakürt temetőiben 162 arzénrel megölt ember tetemének számbavétele után nem kutattak további áldozatok után. Pipás esetében is hiába szólt a szóbeszéd nagyságrendekkel több áldozatról, a hatóságok nem vettek róla tudomást.

III. 2. Hever egymáson több narratív világ

A közvetlen „ténybizonyítékok” (orvosi leletek, tárgyi bizonyítékok) nélkül vallomásokra támaszkodó büntetőügyben a narratívák szétállósága, kezelhetetlen makacssága vagy éppen változékonysága „könnyen mozog” a diszkurzív szabadtéren.

Dobák Antalné vallomásában elismerte bűnösségét férje meggyilkolásában, Pipás Pistát elkövetőként nevezte meg. Érdekes módon a tanúvallomásába nem foglalta bele, hanem azt később pótlólagos megjegyzéssel kiegészítve számolt be arról, hogy Pipástól megnyugtatóképpen hallotta, hogy a Börcsök család fejét is ő akasztotta fel.

A tanúkihallgatások egybehangzó állításainak hatására a szegedi királyi ügyészség engedélyt adott Dobák Antal exhumálására és törvényszéki orvosi vizsgálatára. A boncvizsgálati jegyzőkönyv a nyelvcsont nagy nyúlványának törését állapította meg, míg a pajzsporc szarvainak törése tisztázatlan, hogy halál előtt vagy a temetést követő folyamatok terméke. Emiatt maga az önakasztás vagy erőszakos akasztás nem dönthető el az áldozat vizsgálata alapján.

⁸¹ Veszélka Attila: *Pipás Pista – Az átokházi tanyavilág hóhéra*. Bába kiadó, Szeged, 2006. 23. o.

⁸² *Délmagyarország* 1932. október 12–13.

⁸³ Gyáni Gábor: *Arzenes asszonyok. Rendhagyó sorozatgyilkosság a Horthy-korban*. Rubicon 2008/7–8. (forrás: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/arzenes_asszonyok_rendhagyyo_sorozatgyilkosság_a_horthy_korban/) (utolsó letöltés: 2011. április 28.).

A másik feltételezett áldozat, Börcsök István exhumálása viszont teljesen lehetetlennek bizonyult. A halálesetnek nincs nyoma sem a szegedi magyar királyi rendőrkapitányság irattárában, sem a magyar királyi ügyészségnél, mivel az eltemetéshez nem kérték ki az engedélyt. Börcsök István 1919. május 26-án halt meg de az illetékes Alsóközpont nem jelentette, és nem is kért engedélyt a temetéshez a szegedi ügyészségtől, mert Alsóközpont ekkor kommunista vezetés alatt, míg Szeged „*francia impérium alatt állt*”.⁸⁴

A büntetőeljárás ettől kezdve szinte csak a tanúvallomásokra épülhetett, ezek alapozták meg Pipás elkövetői minősítését. A kérdés, hogy milyen elkövetői magatartást tulajdonítottak neki?

III. 3. Dobák Antalné vallomása

1932. július 21-én hallgatta ki⁸⁵ először Dobák Antalnét a rendőrség. A gyanúsítást megértette és bűnösnek vallotta magát, de vajon miért volt hajlandó minden bizonyíték nélkül bevallani a gyilkosságot? Dobákné kihallgatását követően tíz nappal végezték az áldozat halotti szemláját. Előfordulhat, hogy az írni-olvasni tudó nő meggyőzhető volt, a boncolás mindenképpen bizonyítja az önakasztást vagy az erőszakos halált. Vallomásában úgy fogalmazott néhai férjének rossz volt a viszonya gyerekeivel, mostohalánya Tombáczi Piros, és a legöregebb Maris nevű gyermeke az állandó veszekedések hatására⁸⁶ többször átszökött Pipás Pistához éjszakára. Egyik ilyen alkalommal vetette fel Pipás, hogy el kellene tenni láb alól az öreget, és ő elvállalná a munkát. Érdekes módon miután ezzel a mondattal a megbízói szándékot implicit módon nem ismerte el, a következő mondatot egy logikai lépés kihagyásával oldotta meg: „*Egy vasárnap délután átmentem én is Rieger⁸⁷ Pálnéhoz, ott volt Bende István is. Ekkor megbeszéltük, hogy ők ketten és Császár József majd egy alkalommal fel fogják akasztani Dobák Antalt, de az időpontot nem határoztuk meg.*”⁸⁸ Nem közli, hogy milyen szándékkal érkezett Pipáshoz, mondatfűzése alapján

⁸⁴ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Szegedi M. Kir. Rendőrség jelentése Börcsök István haláláról.

⁸⁵ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Dobák Antalné vallomási jegyzőkönyve.

⁸⁶ Ember Judit kutatómunkája alapján a veszekedések egyik központi témája az volt, hogy Dobák Pirosnak megtiltotta, hogy találkozzon a jövőbelijével. Éppen ezért menekült a lány több alkalommal Pipáshoz, mert az ő szállásán tudott találkozni azzal a szerelmével, Vér Józseffel, akivel 10 évvel később a kapcsolata annyira megromlott, hogy lehetőséget adott Pipás kézre kerítésére. Ember Judit: Pipás Pista. In: Zalán Vince (szerk.): *Az Ember-lépték*. Osiris, Budapest, 2006. 175. o.

⁸⁷ Pipás Pista házas nevét többféleképpen írja a legtöbb hivatalos dokumentum is: Rieger, Riegel, Riger. Én a vallomási jegyzőkönyvön található Rieger formát használok.

⁸⁸ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Dobák Antalné vallomási jegyzőkönyve.

mintha nem is tudott volna előzetesen Pipás ajánlatáról. De a mondat tartalma szerint egy teljesen végleges tárgyalási szituációban vett részt bármiféle meglepődés nélkül, sőt az utolsó tagmondat többes szám első személye az ő egyetértését is feltételezi.

A gyilkosság elkövetéséért cserébe bort, húst és búzát kértek tőle. Dobákné ígéretet tett egy mázsa búza, 28 liter bor és egy sonka átadására. Az előzőleg idézett mondatában anélkül szerepelt Bende István és Császár József neve, hogy tisztázva lett volna a szerepük az egész ügyet tekintve. A fizetség hallgatólagos megbeszélését követően tér ki arra, hogy Pipás és Bende elkísérték haza, hogy megbeszéljék, miként követik el az akasztást. Császár József is ott volt Dobákné elmondásában azért is, mert az egyik lányának udvarolt. Távozásuk előtt Rieger Pálné és Császár megnyugtatták, hogy elterveztek mindent. Dobákné vallomásában eddig tart az előkészületről szóló szakasz. Pipással kapcsolatban konzekvensen a Rieger Pálné nevet használja azon egyetlen mondaton kívül, ahol a „*Pipás Viktor*” felajánlja Dobák megölését. Ugyanakkor semmilyen értelemben sem kerül szóba a bűntárs múltja, kapcsolata az ügygel.

Belefogva a gyilkosság estéjének történetébe megtudjuk, hogy aznap este 1922. március 22-én férjével, Dobák Antallal átmentek Selymes Istvánhoz dohányt kérni. Körülbelül este kilenc óra tájban értek haza, Dobák először a birkaistállóhoz ment, majd onnan a konyhába lépve az ajtó mögött álló Rieger Pálné ragadta meg. Császár és Bende előugrottak, hogy a férjét behúzza a szobába felakasszák a mestergerendára.

A gyerekek, Dobák Mária, Antal és Teréz sírva szaladtak az udvaron várakozó anyjukhoz. A férj halála után Császár és Bende leemelte a halottat, és kivitték a boroskamrába. Dobákné szerint Rieger Pálné is ment velük. A kamrában újra felkötötte valamelyikük, de Rieger Pálné emlékezete szerint az ajtóban állt. Ezzel némiképp állást foglal Pipáshoz köthető legendás elem mellett, hogy a gyilkos nem nyúlt halotthoz sohasem.

Az öngyilkosság preparálást Dobákné vallomásában főként Császárnak és Bendének tulajdonítja. Ők mentek szakajtóért, amit felfordítva a halott lába alá toltak, majd többször ellökték, mintha az áldozat rúgta volna el. Végeztén a helyszínnel Császár egy húsz literes hordót hozott ki magával a kamrából. Bende a birkaól ajtaját levette és eldőlve hagyta. A húsz liter bor sorsáról nem tudunk meg semmit, viszont az ajtó levételére később magyarázatot ad.

Dobákné elmondásában először Pipás távozott, majd Császár és Bende 11 óra körül. Bende távozában megfenyegette az újdonsült özvegyet, hogy a rendőrségnek önakasztást mondjon, különben felakasztja az egész családot. Bende ekkor közölte vele a birkaól ajtajának szerepét, a ledőlésének a hangjára ébredt fel Dobákné és megnézve a birkákat látta meg, hogy a férje felakasztotta magát. Nem teljesen érthető mi volt mindezzel Bende célja, minthogy az asszony úgyis csak hajnalban értesítette a szomszédját.

4 óra körül a három gyerekével átmentek Fodor Györgyhöz, ott Dobákné előadta, ahogy Bende kérte mire lett figyelmes az éjszaka. A szomszéd befogatott és reggel nyolcra meg is jelentek a rendőrök és az orvos a háznál. Ők a halottat elszállították az Alsóközponti hullaházba, ahol másnap el is temették. Minden valószínűség szerint még a helyszínen a tanúk kihallgatása és a halott megvizsgálása után önakasztást állapítottak meg.

Ám Bende még aznap éjjel azt is kérte Dobáknétól, hogy a férje felakasztásához használt kötelet égesse el, miután a rendőrök leszedik a testet. Az özvegy másnap este így is tett, a tanúvallomásaiban megjegyzi, hogy a kötelet Bende hozta magával az akasztáshoz. Pontosan nem tudható miért kellett a kötelet elégetni, de a kötélkérdés kapcsolódik egy Pipás Pista legendához,⁸⁹ mely szerint egyetlen kötéllel ölte meg összes áldozatát. Acsai Andor kiküldött rendőr a jelentésében megemlékezik arról, hogy a kötél eltűnt a helyszínről, de különösebb okot nem tulajdonít ennek. Egyszerűen öngyilkosságot állapít meg Dobákné elmondása alapján, miszerint egy földbérleti szerződés miatt tartoztak egy szomszédjuknak. Semmilyen adat nincs arról, hogy ennek a valódiságát bárki ellenőrizte volna.⁹⁰

A temetést követően megkezdődött a kifizetése a gyilkosoknak. Három-négy nappal a temetés után először Bende jött le a beígért borért, búzáért. Dobákné egy 13 literes hordót, és egy 8 literes kannát adott át tele borral, ezenkívül sonkát és 25 kilogramm rozlisztet. Érdeemes megjegyezni, hogy Császár Józsefnek külön nem adott semmit, mivel Dobákné állítása szerint egy kenyéren éltek sógorságuk miatt.

Később nem Pipás, hanem Mária lánya jött el Dobáknéhoz mondván, keresztanyámhoz küldtek egy kis maradékért. Dobákné egy harmad sonkát adott csak neki.

⁸⁹ Az RTL Klub XXI. század című műsorában több helybéli író beszél a legenda tovább éléséről (<http://www.rtlklub.hu/hirek/XXI/video/26189>) (utolsó letöltés: 2011. április 27.)

⁹⁰ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Rendőrségi jelentés Dobák Antal haláláról.

Pár nap múlva Dobákné szerint Pipás maga is eljött, akkor 15-16 liter bort is adott. Nem tudjuk, hogy Pipás azért jött-e, mert kevesellte a lányának adott sonkát, vagy saját magát nem akarta gyanús helyzetben feltüntetni.

Később az aratást követően közvetlen a cséplés után adott Pipásnak még egy métermázsa búzát. De ezt már nem az akasztásért, hanem a szőlő kapálásért és a búzaaratásban végzett munkájáért kapta. Vagyis a munkakapcsolatot nem szakította meg Pipás az áldozat özvegyével.

A tanúvallomásában Bende Istvánról és Császár Józsefről érdemben semmit nem tud elmondani, de azt kijelenti, hogy Tombác Piros, a későbbi Vér Józsefné ekkor nem tartózkodott otthon, mert tiltott határátlépésért Sszabadkán ült. Csak a haláleset után egy héttel tért haza.

A vallomása kiegészítésében Börcsök István feleségét „*magához hasonló felbujtóként*” megemlíti.

III. 4. Börcsök Istvánné vallomása

A rendőrök emiatt kihallgatták Börcsök István feleségét is. Ő a vallomási jegyzőkönyvben Dobáknéval ellentétben a férjével való közös életének fontosabb eseményeit veszi számba.⁹¹ 1899-ben házasodtak össze, és 20 évig éltek együtt, ezalatt nyolc gyerekük született, akik közül kettő meghalt. A hat élőbből négy fiú és két lány. Férjével a vallomás szerint az első éveket leszámítva boldogtalanul éltek az áldozat iszákossága miatt. 1908-ban egy-két hétnyi különválás után a férj kérésére az asszony visszament, de Börcsök italproblémái nem szűntek meg.

Rieger Pálnét 1915-16-ban ismerte meg, amikor Átokháza szélén, nem messzire a Börcsök tanyától lakott és vetőbúzát cseréltek vele. Dobáknéhoz hasonlóan ő is férjezett névén, és nem gúnynevéen nevezi meg Pipást, illetőleg az is kiderül, hogy már az első világháború idején kialakította férfi identitását. Pipásról úgy beszél, mint olyan „*ember-asszony*”, aki napszámos munkája és férfi ruházata miatt kapta a Pipás Viktor nevet. Itt is látható, hogy a Pipáshoz kapcsolt keresztnév használata nem volt konzekvens.

1919 elején került vele közelebbi kapcsolatba, mert Csorván lévő másik tanyájukat kiadták Pipás Pistának bér helyett napszámos munka végzéséért cserébe. Egyik ilyen segédkezés alkalmával Börcsökné panaszkodásaira válaszként ajánlotta fel, hogy

⁹¹ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Börcsök Istvánné vallomási jegyzőkönyve.

felakasztja az öreg Börcsököt. Ebben a tekintetben ugyanúgy vall, mint Dobákné azzal a különbséggel, hogy ő itt elismer egy olyan beszélgetést is, amiben ő közvetlenül hallja az ajánlatot. De csak hallgatólagos beleegyezését adja vallomása szerint.

Pár nappal később Pipás Pista Mária nevű lánya, aki Dobákné vallomásában is feltűnik, mint a bért elhozó ember itt is megjelenik. Még a büntetőeljárás előtt meghal, és feltételezett unokájáról semmilyen információval sem rendelkezik. A lány itt közli Börcsöknevel, hogy nem kell aggódni, Pipás Pista kézben tartja az ügyet és keres már maga mellé társakat.

Az első ajánlatot követően 1-2 hét múlva Pipás Viktor megnevezte a társait. Vecsernyés János parasztleány számára 3000 koronát kért, de saját díjazásával kapcsolatban nem állt elő határozott összeggel. Mindebben megegyeztek, és Pipás közölte, hogy társával holnap este el is jönnek, a kutyák nem fogják megugatni őket, mert ismerik őt, majd a lóistállóban a lovak farát megütögetik, és az állatok dübörgésére kijön a férj, akit ott a helyszínen fel is akasztanak. Börcsökne egyedül a 16 éves Imre fiának árulta el mire készülnek, minthogy ő idős kora miatt szintén megtapasztalta apja kegyetlen természetét és megérte majd anyja tettét.

1919. május 22-én tanyájuk egyik szobájában aludt férjével és két kislányával, a másik két fia a mellettük lévő szobában volt elszállásolva. Másik idősebb fia a nagybátyjánál élt, míg Imre a lóistállóban aludt, mert legidősebb gyerekként ez volt az állandó lakhelye.

Az éj folyamán Börcsökne elbeszélése szerint Vecsernyés János és Pipás Pista bementek az istállóba és a lovak farát kezdték verni. Az óra ütése miatt Börcsökne pontosan emlékszik arra, hogy urával együtt három órakor ébredtek fel a lovak mozgolódására, de a férje csak egyedül ment ki az istállóba. Ott egyből el is kapták, mert Börcsökne tanúvallomása szerint többször azt kiáltotta: „Hallod-e he, gyere ki”. A feleség csak a konyhaajtóig ment ki, ahol félóra múlva már meglátta Pipást, Vecsernyést és Imre fiát. Pipás mindent rendben lévőnek talált, de elkérte a nagykamra kulcsát, mert szerinte nem jó, ha az állatok között van felakasztva. A kulcsot megkapva Vecsernyés Jánossal áttette a hullát. De Börcsökne szerint Imre fia sem ebben, sem a tett elkövetésében nem segédkezett, mert a házba való bejövetelükkor Pipás többször is megszólta Imrét, amiért egyáltalán nem segített az áldozat megfogásában.

Kérdés valóban célszerű oka volt-e a holttest áthelyezésének? Ugyanis arról nem beszél a tanúvallomás, hogy a magányos test mellett is izgatottak lettek volna az állatok, viszont azt megemlíti, hogy a hajnalhasadás miatt könnyen megláthatták volna őket. Pipás vállalta a kockázatot, esetleg éppen azért mert egy öngyilkosság sokkal hihetőbb egy ingerszegény környezetben, mint állatok zajongása között.

A megbántott Imre szobájába vonult, Börcsökne sírására pedig felébredt a két kisebb fiú, akik megtalálták apjukat. Ekkor Imrét elküldte nagybátyjáért az anya, vissza már Török Jánossal, az anya testvérével együtt jött. Egy másik szomszédért is elküldetett, majd az így összeálló „tanács” határozta el, hogy ugyan nincs már élet az öreg Börcsökben, de nem vágják le, míg a hivatalos szervek meg nem érkeznek.

Ekkor Börcsökne áthívatta Pipás Pistát, őt küldte el az orvosért és a rendőrökért. Kérdés, ha már nála volt két férfi, akiből az egyik éppen a testvére volt, akkor mi szükség volt egy napszámosra. Dobákné esetében az elsőnek áthívott szomszéd tette meg a bejelentést. Még ha megaláznál is tartjuk egy ilyen bejelentés megtételét, akkor is valóban indokolt-e az általunk is ismert elkövetőt küldeni bárki más helyett.

Pipás először Várostayára ment, ahol az orvos rendőrség nélkül nem volt hajlandó kivonulni, ekkor Alsóközponon talált rendőröket és egy tiszti orvost, akik szinte már a helyszínen megállapították az öngyilkosságot. A kötélről levágott tetemet csak a házban letakarítva volt hajlandó megnézni, addigra a rendőrök kihallgatták, amit egyetlen dorgáló mondattal zártak le („*Annus, minek engedted, hogy a férjed annyit igyon*”⁹²). Azzal az indokkal zárták le a nyomozást, hogy az iszákossága vihette rá az öngyilkosságra Börcsök Istvánt.

Két nappal később május 25-én a temetést követően a Halasi-féle vendéglőben 2 birkát vágatott és 60 liter bort szolgált fel a gyászoló rokonoknak. Dobák esetében semmit sem tudunk a temetés megtartásán kívül.

A tanyán egyedül félt, ezért Pipás Pistát lányával együtt 1920 végéig magához vette, Vecsernyés János 3000 koronáját pedig kifizette de részben kék és fehér pénzben, „*miután már akkor sok fehér pénz is volt forgalomban, mert ekkor a kommunista uralom állott*”⁹³. A bűntárs megfizetése kapcsán érdemes felvetni a kérdést, vajon Pipás Pista tudatosan nem kért pénzbeli fizetséget.

⁹² CSML VII. 2. b. B5336/1932. Börcsök Istvánné vallomási jegyzőkönyve.

⁹³ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Börcsök Istvánné vallomási jegyzőkönyve.

Pipás nem szeretett dolgozni ott tartózkodása alatt, emiatt Börcsökne elmondása alapján gyorsan unni kezdte személyét. Négy pulyka eltűnését egyértelműen új lakójának a számlájára írta, ezt Pipás Börcsökne számára hitelt érdemlő formában nem tudta megcáfolni. Emiatt összekülönbözött az özvegyel és menni kényszerült. A konfliktus felveti a kérdést, hogy Pipás elesett nőket védelmező nimbusza pusztán csak szóbeszéd? Hiszen éppen az általa megölt egykori férjhez hasonló módon élt együtt Börcsöknel, illetve élt vissza helyzetével. Ráadásul távozása előtt megfenyegette az özvegyet, aki éles ríposztal jelezte, hogy ő tanúsítani tudja Pipás bűneit. A kölcsönös függés helyzetét elfogadva Pipás 50 kilogramm rozsot és 50 kilogramm búzát kért a férj megöléséért és a nyári munkáért. Börcsökne vallomása alapján a később legendává váló női gyilkos nem „*a nehézségektől való megszabadítóként*”, inkább „*a pozícióját kihasználó zsarnokként*” viselkedett. Noha a konkrét javadalmazás elutasítása, Börcsökne félelme, ami miatt magához hívta Pipást lakni, mind arra utal, hogy Pipás hosszú távra tervezhetett az özvegyel.

Az első ismert áldozatának özvegye, Börcsökne a tanúvallomását azzal zárja, hogy 1922-ben találkozott Dobáknéval a Várostantyai piacon, ahol részvétét fejezte ki a frissen özvegyült asszonynak. Kérdésére, hogy miként halt meg a férje, Dobákné csípősen annyit felelt, úgy, mint a te urad. Ekkor derült ki a tanúnak, hogy Pipás ígérete ellenére mással is megosztotta a titkát. A piacon a vallomás szerint egymást gyözködték, hogy nem fog kiderülni egyikük esete sem, erre maga Pipás adott nekik garanciát. Ez utóbbi kétes értékű biztosítéktól eltekintve talán ez lett volna az a helyzet, ahol felmerülhetett volna közöttük más általuk ismert özvegy hasonló esete. Elképzelhető, hogy tényleg nem ismertek más ügyet, hiszen Dobákné a Börcsök ügy említésén kívül más családról nem beszélt. Azonban az allporti pluralizmus ignoranciája is könnyen magyarázhatja a helyzetet, mely szerint mindenki feltételezi, hogy rajta kívül mindenki más tartja a száját.⁹⁴

Egy nappal később a tanúvallomását Börcsökne a Vecsernyés Jánossal való szembesítés hatására megváltoztatta. A tett elkövetése után nem ő, hanem már az ott élő Pipás fizette ki Vecsernyést, de ő adta a pénzt rá. Vecsernyés elmondása szerint csak 1000 koronát kapott, míg Börcsökne elmondása alapján 3000 koronát adott Pipásnak.

Az akasztásért cserébe megszerzett anyagi javak és lehetőségek megszerzésében elég körültekintőnek, de mindenesetre szerencsésnek mondható. Börcsök haláláért nem

⁹⁴ Angelusz Róbert: *Optikai csalódások*. Pesti Szalon, Budapest, 1996. 138. o. idézi: Newcomb, Th. M.: *Social Psychology*. The Dryden Press, New York, 1950.

kért ugyan fix összeget, de 2000 koronán kívül állandó lakhelyet szerzett magának majdnem egy évre, majd pedig egy métermázsza gabonával távozott.

Dobáknéhoz mint már láttuk ő ment legkésőbb a javadalmazásáért. Ráadásul először inkább a lányát küldte. Biztosan nem tudhatjuk mennyire volt ez tudatos döntés, ám a gyanú elterelése szempontjából hasznos lehetett. Ráadásul mindkét esetben majd annyi fizetséget kapott, mint a két társa együtt.

A modus operandi, az elkövetés módja kapcsán felmerül azonban a kérdés, hogy 1919-ben miért egy, míg 1922-ben miért két bűntársal dolgozott. Ha csupán az elkövetésben való jártasságot nézzük, akkor hipotetikus módon éppen fordítva kellene lennie. Talán Dobák nagyobb testalkatával és kevésbé iszákos magatartásával lehetne magyarázni az eltérést.

Később a büntetőbírósi tárgyalás folyamán a Pipással való szembesítés hatására Börcsöknek elismerte, hogy valójában ő bírta rá Riger Pálnét a gyilkosságra.⁹⁵ Ám egy ilyen szembesítés hitelességét éppen a másik felbujtóval, Dobáknéval szembeni teszi kérdésessé. Dobákné félelmét a Délmagyarország tudósítója jegyezte le: „>>Még ma is, hogy zár alatt vagy, azt mondd, ha kiszabadulsz, a családom lesz az első, akikkel végzel...<< Pipás villantja a szemét Dobáknéra, aztán csendesen mondja: >>Egyebet nem tudok mondani, minthogy nagyon is jó ember volt Dobák.<<”⁹⁶ Pipás fenyegetése és ennek a bűntársra gyakorolt hatása kérdésessé teszi csupán végrehajtóként feltüntetett szerepkörét.

III. 5. Pipás Pista vallomása a Börcsök és Dobák ügyről

Az eset főszereplőjének, Pipás Pistának a tanúvallomása két részre osztható, egyfelől Börcsök István halálával kapcsolatban először tagadott, majd nagyrészt beismerte másfelől Dobák Antal ügyében szerepét jelentéktelennek tüntette fel.

1932. július 22-én felvett tanúvallomásában Pipás⁹⁷ annyit ismer el, hogy a halálesetet követően az áldozat fia, Börcsök Ferenc szólt neki apja haláláról és arra kérte menjen el a rendőrségre jelenteni a halálesetet. Ezután Börcsökékhez ment, ahol lovat fogatott be egy szekér elé és elment értesíteni a hatóságokat. Más semmit nem tud mondani az esetről. Továbbá azt is tagadja, hogy Börcsök halálában való bűnrészességét említette volna Dobáknénak.

⁹⁵ Veszelka Attila: *Pipás Pista – Az átokházi tanyavilág hóhéra*. Bába kiadó, Szeged, 2006. 97. o.

⁹⁶ Veszelka Attila: *Pipás Pista – Az átokházi tanyavilág hóhéra*. Bába kiadó, Szeged, 2006. 95. o.

⁹⁷ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista vallomási jegyzőkönyve Börcsök István haláláról.

Habár az esetet követően 13 évvel nyilatkozik Pipás mégis emlékszik ki jött el hozzá Börcsök haláláról szólni, de Börcsökkné a vallomásában nem nevezi meg egyértelműen a személyt. Továbbá arra sincs magyarázat mi szükség volt Pipást a Börcsök tanyára (vissza)hívni, ha már ott volt Török János, Börcsökkné bátyja és Ótott Kálmán szomszéd is.

1932. július 30-ai második vallomásában már⁹⁸ elismeri bűnösségét és részletesebb vallomással szolgál. Börcsök Istvánnéval való megismerkedését 1916-ra teszi, amikor a közelükben lakott és többször vetőmagot is cserélt Börcsök Istvánnal. 1919 elején egyezett meg Börcsök, hogy odamegy a tanyájukba lakni, amiért ötvenezer koronát fizetett. Saját elmondása szerint három héttel korábban költözött oda, de már hónapokkal korábban panaszkodott az ura iszákosságára és elviselhetetlen magatartására. Pipás elmondásában Börcsökkné ajánlgatta a gyilkosságot mondván, a férje az ital miatt úgyse élne sokáig, ő pedig adna érte búzát, kukoricát és egyéb dolgokat. Sőt Pipás lányának a kiházasítását is megígérte. Az asszony többször zaklatta az akasztás gondolatával, Pipás szerint maga Börcsökkné ajánlotta, hogy egy társat is fizet, és a kötél is az ő ötlete volt, mivel ezzel a legkönnyebb az öngyilkosság látszatát kelteni.

Vecsernyés János felbélrlését úgy meséli el, ahogy maga Vecsernyés, de arra már nem emlékszik pontosan vajon Börcsök Imre együtt ment-e velük a Börcsök tanyára vagy csak ketten mentek. Arra sem emlékszik ő vagy Börcsök Imre zaklatta-e fel a lovakat. A hangra azonban kijött egy lámpával Börcsök István, ekkor Vecsernyés Jánossal egészen az udvarig dulakodtak, ahol ő a kötelet az áldozat nyakára tette. Vecsernyéssel együtt bevonszolták és felakasztották. Börcsökkné kérésére átvitték a kamrába a testet, ott akasztották fel újra. Sem Vecsernyés, sem Pipás vallomásban nem szerepel az a Börcsökkné által említett körülmény, hogy már majdnem hajnal van, vagyis mindez elég kockázatos. Pipás szerint Börcsök Imre is segített a holttest cipelésében, majd a munka végeztével először Vecsernyés és azt követően ő is távozott a tanyáról. De hajnali öt-hat óra felé Börcsök Ferenc keltette fel, és kérte menjen el a rendőrökért, mert az apja felakasztotta magát.

Börcsökkné még aznap azt mondta Rieger Pálnénak, költözzön át a kistanyából a nagytanyára hozzá. Egy évig elmondása szerint itt élt és segített a gazdaság körül.

⁹⁸ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista folytatólagos vallomási jegyzőkönyve.

Pipás szerint még a háznál volt a halott, mikor Vecsernyés eljött a pénzéért, a Börcsökne által adott pénzt Pipás csak továbbadta társának, de annak pontos összegéről nem tudott semmit.

Pipás saját elmondása szerint semmit sem kapott Börcsöknetől, mert haragban váltak el ezért ott maradt az ő rőzséje, illetve azaz 5 métermázsa és ötven kilogramm búza, amit megkapott azt az özvegy nem a sajátjából adta ki, hanem Szűcs Vikornak a búzáját Pipás vágta és onnan járt neki ez a mennyiség.

Három nappal korábban, július 19-én tanúvallomást tesz Dobák Antal halálával kapcsolatban, melyben bűnösségét csak részben ismeri el.⁹⁹

A családdal való megismerkedését az I. világháború utáni évekre teszi, de pontosan nem jelöli meg. Egy környéken laktak, és később 1921-ben 2-3 hónapig náluk élt, amíg a szomszédságban lévő tanyát ki nem tatarozta. Ez a tanya is Dobákék tulajdonában állt, Tombáczi Piros vallomásából tudjuk, hogy Pipás Pista többszöri engedélyével itt találkozhatott szerelmével.

Pipás azzal folytatja, hogy ismerős viszonyba került a családdal, ami miatt lehetősége volt megtapasztalni a rossz viszonyt a házastársak között. Dobákot ideges, indulatos természetű embernek írja le, aki családját napi rendszerességgel az örületbe kergette vagy elzavarta otthonról. Tombáczi Pirost viselte a legnehezebben, aki akkor eladósorban volt, és emiatt főként a háztól távol vállalt cseléd munkát. Ekkoriban udvarolt a lánynak Császár József, aki sógoránál Bende Istvánnal lakott Kispéter András környékbéli férfi tanyáján.

Dobákné 1922. elején több alkalommal panaszkodott az urára, elviselhetetlennek tartott élete miatt állt elő azzal a gondolattal, hogy meg kellene ölni a férjét. Ezeket a kijelentéseit Pipáson kívül Bende István és Császár József előtt is megtette. Pipás szerint e két személy egyébként is mindennapos vendég volt a Dobák tanyán, ha Dobák nem volt otthon, ugyanis az áldozat nem szívelte túlzottan ezeket a személyeket.

1922. márciusában egy vasárnapi napon Dobákné Bende Istvánnal meglátogatta Pipást, hogy áthívják a tanyájukra, ahol már Császár József is várta őket. Itt Dobákné előadta, hogy elhatározta férje megölését, ehhez keresett segítséget: „nézzed komám, ha úgy lesz, és segítesz a férjem elföldelésében, akkor 1 mm búzát, 1 sonkát és 28 liter bort fogok neked adni”. Ugyanilyen paraméterekben ajánlott fel díjazást Császárnak és

⁹⁹ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista vallomási jegyzőkönyve Dobák Antal haláláról.

Bendének is. Pipás szerint ők hárman kérdeztek rá, miként képzei a gyilkosságot Dobákné: „az anyja ide-oda Istenit, kössétek fel, akkor nem veszik úgy észre, mintha úgy vernétek agyon”. Pipás tanúvallomása szerint akkoriban nagyon szegény volt, a betevő falatja is alig volt meg, emiatt úgy válaszolt, hogy hajlandó ott lenni, de nem vesz részt a vállalkozásban, mert mint Dobákné tudja, ő a halott embert nem fogja meg. Ennél a mondatnál egy valamilyen közös tapasztalatra vagy beszélgetésre hivatkozhatott, ahol előkerült kettőjük között a halál és a halottak kérdése. Ám a Pipás legendának része a hatóságok előtt is felvállalt tulajdonsága, hogy akasztás után a halotthoz csak a segédek nyúlhatnak.

Ezen a megbeszélésen történt a gyilkosság dátumának kijelölése, de vallomása szerint ezután távozott, míg Bende és Császár ott maradtak, és valószínűleg az emberölés további részleteit beszéltek meg.

A kijelölt időpontban, ami a megbeszélést követő 2-dik vagy 3-dik nap volt, az esti órákban, körülbelül 7-8 óra körül megjelent mikor még csak a három gyermek volt otthon. Bende és Császár kevéssel utána érkezett, majd negyedórával később Dobák maga lépett be elsőként a konyhába, ahol az elrejtőzött Bende és Császár közösen elkapta, nyakára kötelet húzva vonszolták be a szobába. Ott égő lámpa mellett Pipás várt a három gyerekkel együtt, akik azonnal kiszaladtak, mihelyt apjukat így látták. Dobákné a konyhaajtóban állt, így akadályozva meg, hogy bárki a gyerekeik kívül elhagyja a szobát. Pipás nem látta ki rakta a kötelet még a konyhában Dobák nyakára, de Bende István hozta magával. A szobában az áldozatot Császár fogta meg, míg a kötelet Bende átvette a mestergerendán 5-6 percig húzta. Pipás nem látta, hogy Dobák rúgkapált volna a kötélen lógva, ezért úgy gondolta már a konyhában elvesztette az eszméletét, attól hogy kötél húztak a nyaka köré. Vallomása szerint nem vett részt a gyilkosságban, csak a halál beállta után Dobákné kérésére vette ki Dobák zsebéből a bugyellárisát és adta oda az újdonsült özvegynek. Ez egy olyan momentum, amely megdönti Pipás vallomásának, és legendájának azt a darabját, miszerint nem nyúl sohasem halotthoz.

Bende leengedte a kötélről a testet, hogy Császár átkarolhassa, és együtt kivihessék a kamrába. Dobáknéval együtt Pipás is követte őket, a gyermekek is látták, sőt a kamrába be is mentek mikor a testet újra felakasztották. Egy szakajtót tett Bende a hulla alá, és többször elmozdította, mintha Dobák rúgta volna ki, illetve a szakajtó körül toporgott mivel Bende megállapította, hogy ugyanolyan csizmát visel, mint ami Dobák lábán van. A

test elrendezése után egy hordóból bort szívott ki egy pohárba, amit megivott, mintha csak az áldozat tette volna öngyilkossága előtt. Ezekután mindannyian visszamentek a házba, ahol Dobákné borral kínálta őket, de Pipás szerint ő elsőként távozott lakására. Pipás nem említi a halott melletti italozást, amit másik két bűntársa egyaránt bevall.

Az eset után két héttel, jóval Dobák temetését követően megkapta Dobáknétól az 1 métermázsza búzát, az 1 sonkát, valamint 28 liter bor egyharmad részét. Ráadásként Dobák tajtékpipája az is az övé lett. A másik két bűntársának javadalmazásáról közelebbit nem tud, de biztosra veszi, hogy nem hagyták Dobáknénál hiszen szegény emberek.

Külön kérdésre előadta, hogy a gerenda, amire Dobákot felkötötték bizonyosan festett volt, de a pontos színt illetően nem tud határozott választ adni; vagy zöld, vagy kék volt. Szintén kérdésre válaszolva közli, hogy a kapott élelmet felélte, a tajtékpipát viszont egy évvel később eladta egy majsai lakosnak 1 kilogramm faggyúért és egy törött pipáért.

Vallomását azzal zárja, hogy a gyilkosságot illetően mindig nyugtalan volt: „szinte vártam, mikor fog a rendőrség hozzám egyszer ezért betoppanni.” Nem tudható biztosan ez vajon a megfontolt bűnöző félelme a falusi pletykáktól, vagy a bűntudatos elkövető képének megerősítése a hatóságok szemében.

Az ügyben szereplő vádlottak és tanúk között ő az egyetlen, aki nem tud írni-olvasni ezért az aláírása helyett az ujjlenyomatával, és egy kereszttel jelezte elismerő szándékát. Abban is egyedülálló, hogy nem tudja pontosan születési dátumát így az életkora a hivatalos papírokon folyton változott, végül 1886-ot jelölik ki, mint legvalószínűbb évet.

III. 6. Bende István és Császár József vallomásai: Bűntársak a Dobák gyilkosságban

A Dobák gyilkosságban Pipás két bűntársa nagyrészt egybehangzó tanúvallomást tett. Bende Istvánnak az eljárás alatt több nevére is fény derült (Horváth János, Bende István, Bönde István, Katona István), ám okát tekintve semmilyen információ sincsen. 1932. július 23-ai vallomásában az ellene felhozott bűncselekmények miatti gyanúsítást megértette, magát bűnösnek vallotta.¹⁰⁰

Vallomása szerint a Dobák gyilkosság előtt két hónappal ismerte meg Pipás Pistát, kíváncsiságból meglátogatta. Nem fejt ki jobban, de könnyen elképzelhető, hogy Pipás

¹⁰⁰ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Bende István vallomási jegyzőkönyve.

egyfajta látványosság lehetett a szűkebb-szélesebb környezet számára. Később maga Pipás is többször meglátogatta Bendét az általa bérelt Kispéter András tanyáján, ahol Császár Józseffel és annak testvérével, Katalinnal élt együtt. Néhány heti ismeretség után felkereste őt Rieger Pálné. A vallomásban a férjezett neve mellett a születési neve Földi Viktorként szerepel, mintha maga a vallomást felvevő rendőr se tudná, hogy nő valójában. A találkozás alkalmával Pipás felveti „*a jó bolt lehetőségét*”, a könnyű pénzszerzés módjaként Dobák Antal megölését tünteti fel. Bende munkanélküliként hajlandó volt rá, ha jól megfizetik. A vallomásából nem derül ki egyértelműen vajon ki, Pipás vagy a feleség-e az értelmi szerzője a gyilkosságnak. Később szólt Császár Józsefnek az ügyről, aki szintén hajlandó volt benne részt venni. Nem derül ki biztosan, hogy Pipás kért egy másik büntársat, vagy Bende saját ötletéről van szó, esetleg önmagát így akarta biztosítani (tudniillik ha a sógora is benne van egy ilyen veszélyes vállalkozásban, akkor számíthat rá veszély esetén). Legközelebb már úgy jön Pipás megbeszélni a tennivalókat, hogy előtte egyeztetett Császárral. Ez azt implikálja, hogy akár Bende, akár Pipás vagy Dobákné ötlete volt a további bűnszándék, a tett végrehajtásának koordinálása Pipás kezében összpontosult. Vallomásában leszögezte, hárman fogják akasztással elkövetni a gyilkosságot, ám magának az ölési módnak az ötletadója már nem emlékezett egyértelműen, de úgy vélte Dobákné lehetett, aki egyszer jelen volt egy megbeszélésükön. Éppen ezen az alkalmon ígért a feleség egy bárányt, 100 ezer koronát fejenként, 50 liter bort és egy sonkát.

Több alkalommal beszéltek az elkövetés mikéntjéről Pipással és Császárral is, utóbbi testvére, Bende akkori vadházastársa is hallott sok mindent de a cselekményben tevőlegesen részt nem vett. A Dobák tanyánál is jártak, magával Dobák Antallal is találkoztak, de Bende elmondásában egyáltalán nem voltak odajáró vendégek, mint ahogy azt Pipás állította. A Dobákkal való első találkozást követően a feleséggel és Pipással megbeszélték, hogy Dobákné jelez aznap, mikor a férjével későn jön haza, hogy ők már nyugodtan várhassák a házban.

1922. március 22-én értesítette Dobákné Pipást, aki Bendéhez ment a hírral, ma este lesz a gyilkosság. Ez az információ is arra világít rá, hogy a valós központja és kapcsolattartója az ügynök Pipás volt. Császár Józsefet is értesítve hárman érkeztek meg a tanyára, a három kisgyerek volt csak otthon. A Bende által beszerzett istrángot Pipás fogta a konyhaajtó mögött, míg Bende és Császár úgy helyezkedtek el, hogy az előbbi az áldozat testét illetve a torkát tudja elkapni mialatt Pipás a nyakára teszi a hurkolt kötelet. Ennek

megfelelően cselekedtek, a szobába becipelve a zöld mestergerendára húzta fel Pipás és Császár, Bende pedig továbbra is Dobák kezeit fogta le. Itt Bende megemlíti, hogy zöld volt a gerenda, amit a rendőrök már kérdeztek. Ennek okát nem értem, hiszen a kötél Dobákné elégette.

Amikor először lefogták csak annyit mondott Bende szerint, hogy: „*Vigyázzatok, a pipám eltörik*”. Majd így kiáltott: „*Ne bántsatok*.” A gyerekek az akasztást nem is látva kirohantak, az anyjuk viszont a konyhaajtóban állva figyelt. Mire kiszenvedett leemelték a testet, az egyik kezét Császár, a másikat Bende vitte miközben Pipás a lábait fogta; így vitték át a kamrába. A két társ fogta a testet és legjobb emlékezete szerint ő maga akasztotta fel másodsorra a testet. Kért egy szakajtót, amit többször elmozdítva öngyilkosság hatását akarta kelteni. A vádlottak kivétel nélkül egyetértettek a szakajtó létében és szerepében, de nem tudjuk ki találta ki az ötletet, egyáltalán előkészített ötlet-e vagy a helyszínen tudatosult bennük ez a lehetőség.

Utána lopótökökkel hordóból szívott bort töltöttek, Pipás az öngyújtójával világított. Bende szerint csak a három elkövető ivott, vagyis az özvegy nem. Hiába volt már teljes jogúan az ő háza, hiába nézte végig a férje halálát, nem ivott és ebben az esetben felmerülhet a kérdés vajon neki, mint nőnek nem szabadott volna férje teteme mellett férfiakkal poharaznia, vagy nem volt gyomra ehhez. Minthogy a házba visszatérve már együtt iszik az elkövetőkkel, valószínűbb az utóbbi. Az öngyújtó kérdése, pedig megkérdőjelezi Pipás vallomását az ő szegénységéről, illetve pénztelenségéről. A Szeged környéki tanyavilágon folytatott kutatómunkánk¹⁰¹ részeként helybeli idős emberekkel készítettem interjút, akik vagy látták gyerekként vagy hallottak Pipás Pistáról. Rozsnyói Mária említette, hogy az első világháborút követően többen készítettek történelmi és egyéb tűzköfélé eszközökből öngyújtókat. Ám ezek az emberek vagy birtokos gazdák vagy állami alkalmazásban lévő emberek voltak.¹⁰² Nem jelent feltétlen jómódúságot az öngyújtó birtoklása, lehetséges, hogy amint Dobák tajtékipája úgy az öngyújtó is egy felakasztott embertől „*megszerzett ajándék*”.

Miután egy fél pohár bort otthagytak a hordó tetején Dobák utolsó italozását megkreatálva, bementek a házba, ahol már Dobákné is csatlakozott hozzájuk, ott javasolta, hogy le kellene venni a birkaól ajtaját, mintha az állatok tették volna, akik így összetapossák a helyszínen a lábnyomokat. Ugyanakkor állíthatja, ő erre a hangra ment ki

¹⁰¹ Pipás Pista történetéből dokumentum- illetve játékfilm készül a szerző közreműködésével.

¹⁰² Rozsnyói Mária interjú – Öreg-Átokháza – 2010. június 30.

és vette észre férje öngyilkosságát. Dobákné csak az utóbbi szempontot említette saját vallomásaiban, és azt is Bendének tulajdonította. Bende szerint Rieger Pálné ment ki elintézni, elrendezni az egészet. Addig ő megkérte Dobáknét, hogy a rendőrök miután a holttestet leszedik, a kötelet szerezzék meg valahogy tőlük és égesse el amilyen gyorsan csak tudja. Felmerülhet a kérdés miért volt ez ilyen fontos? Egyfelől akkor, ha éppen ilyen kötélből nem volt a Dobák tanyán, másfelől a kötélre kötött csomó miatt. Ha az akasztókötélen talált csomót a rendőrök összevetik a házban egyéb helyen található bizonyosan az áldozattól származó csomóval és nem egyezik, az megdöntheti az öngyilkosság elképzelést. Dobák temetését követően Rieger Pálné szólt Bendének arról, hogy Dobákné a kemencébe dobta a kötelet. Vagyis a gyilkosságot követően is a kapcsolattartás Pipás Pistán keresztül történt.

Bende szerint hárman közösen távoztak éjjel három körül, mikor is megkapták hordóban az ötven liter bort, ebből már Bendééknél két cserépköcsőben megkapta a részét Pipás is. Távozása után Császár Katalin kérdésére közölték, hogy minden rendben van majd a nő poharazott még velük a borból.

A történetek után 5-6 nappal Rieger Pálnéval közösen Dobáknéhoz mentek a fizetségért, mindketten kaptak egy-egy darabot egy dísznólábból és valamekkora pénzösszeget. Két hét múlva Pipással megint megjelentek mikor is a 20 kilogramm rozslisztet Bendééknél elosztották.

Császár fizetségéért is ment Bende mindkét alkalommal, vagyis a két férfi kapott annyit, mint Pipás egyedül. Ez azt feltételezi, hogy Pipásnak többet kellett tennie a gyilkosságban, mint egy háromfős elkövetői csoport egyik tagjának. Főként, hogy a gyilkosságot követően két hónappal Bende már csak egyedül kért Dobáknétól pénzt vagy kenyeret. Az özvegy adott neki 50 ezer koronát és egy fél rozskenyeret 4-5 kilogramm súlyban. Vagyis Pipás habár jövedelmi helyzetét tekintve egy szintre sorolta magát Bendével ő az adatok szerint mégsem szorult rá ilyen adományokra.

Bende azt vallja, semmit sem tud Börcsök István haláláról, csak az önakasztást hallotta. Elképzelhető, hogy nem akart magának vagy Pipásnak ártani azzal, hogy mégis elmond valamit erről, de tegyük fel, hogy igazat mond; ebben az esetben ő nem is hallhatta Pipás szájából a történetet, vagyis azt Rigerné megnyugtatóképpen egyedül Dobáknénak mondta el. Ha ez igaz, akkor nehezen hihető, hogy az akasztás Dobákné ötlete lett volna. Az egyik bűntárs mégis úgy emlékszik Dobáknétól javasolta ezt az ötletet, tehát egy merész

feltételezéssel élve Rieger Pálné személyében egy igen csavaros eszű bűnözőt ismerhetünk meg, aki felajánlja szolgálatait „kiszolgáltatottnak tűnő” feleségeknek, korábbi akasztásaiból egy esetet (bizalmat akar ébreszteni, de önvédelmi okokból nem mond többet) megoszt a kvázi felbujtóval, akit meggyőzve a bűntársak előtt már valódi felbujtóként tud felmutatni. Bende egész vallomásában szinte kivétel nélkül férjezett nevén említi Pipást, a gyilkosság tervezésénél egy alkalommal viszont ál- és valódi nevével együtt. De ennek hivatalos megfogalmazása miatt nem tudható nem a hivatalos szervek munkája-e.

Császár József 1932. július 25-ei vallomásában a terhére rótt cselekményeket megértette, magát bűnösnek érzi.¹⁰³ 1920 óta Kiskunhalason és környékén élt, mikor 1922 tavaszán elment Horváth Jánoshoz (Császár a vallomásában következetesen így hívja Bende Istvánt), aki az ő testvérével élt vadházasságban. Császártól megtudjuk, hogy Császár Katalin férjezett asszony volt Vecsernyés Ferencné néven. Tehát az akasztás előtt érkezett egy-két hónappal és a haláleset után még 3-4 hétig maradt, de eredetileg nem az ügy miatt jött. Érkezésekor Pipás többször járt át Bendékhez, de ő nem hallotta a gyilkosságról beszélni. Viszont több alkalommal vonultak el kettesben sugdolózni testvére élettársával.

A gyilkosság előtt 4-5 nappal Bende kétszer is szólt neki arról, hogy Pipás Pista szerint Dobákné „*el akarja tétetni láb alól a férjét*”.¹⁰⁴ Adna ezért ötven liter bort, egy birkát, gabonát, sonkát és pénzt, de az összegre már a vallomásában nem emlékezett. Először nem kívánt benne részt vállalni, de a tél miatt munkája régóta nem volt, és mint ilyen helyzetben lévőt éppen Bende tartotta el. Ez egyszerre magyarázhatja miért jött testvére szeretője mellé élni, és miért vállalta el a részvételt a gyilkosságban. Császár szerint Dobák felakasztása előtti napon is eljött hozzájuk Pipás a gyilkosság kivitelezéséről beszélni. Vagyis nemcsak a tett elkövetése napján ment át Pipás hozzájuk, ahogy azt Bende állította. De Császár és Bende vallomása megegyezik abban, hogy Pipás a gyilkosság estéjén eljött, kettesben beszélgetett Bendével, majd mindketten Császár elé állva kérték a segítségét. Pipás ekkor is megnyugtatta Császárt, Dobákné elrendezett mindent, nekik csak át kell menni ma este. Császár vallomásában nem emlékezett ki hozta magával a kötelet, ő már csak Dobák nyakán látta meg. Bende ugyan hangsúlyozhatta saját fontosságát azzal, hogy ő szerezte be a kötelet, de ha tekintetbe vesszük Pipás

¹⁰³ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Császár József vallomási jegyzőkönyve.

¹⁰⁴ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Császár József vallomási jegyzőkönyve.

feltételezhető óvatosságát, akkor Pipás nem akart hozzá köthető nyomokat hagyni, ha Dobákné esetleg mégsem tudja a kötelet elégetni.

A Dobák tanyára érve csak a három gyereket találták otthon, Császár szerint Pipás megkérdezte tőlük, hol az apjuk, akik közölték, hogy a szomszédban vannak. Egy ilyen helyzetben érdemes feltenni a kérdést, ki szólítja meg a gyerekeket; minden valószínűség szerint az, aki a legtöbbet találkozik velük, és nem érzik idegennek. Ez megkérdőjelezi Pipás azon állítását, hogy Bende és Császár jártak gyakorta a házhoz. Császár szerint a gyerekeknek nem mondtak ők semmit, bent a szobában beszélgettek, míg ők játszottak. Este kilenc óra felé kutyaugatás miatt az egyik kisgyerek az udvarra kiszaladt és visszatérve szólt a három férfinak, hogy a szülei közelednek.

Lépéseket hallva Császárt és Bendét kiküldte Pipás a konyhába, ahol az előbbi a szabadkémény alá, a másik az ajtó mögé rejtőzött. Pipás a szobában maradt, Bende a bejövő Dobáknak a kezét kapta el, Császár pedig a torkát, hogy könnyebben tudják a szoba felé tuszkolni. Onnan lépett elő Pipás, Császár szerint a kabátja alól elővette az instrángot, amit meghurkolva Dobák nyakára tett és meghúzta. Pipás a mestergerendán átdobva a kötelet Császárral együtt felhúzta a testet. Bende lefogta a testet, mert Dobák le akarta a kötelet szedni a nyakáról. A három gyerek kiszaladt az udvarra, Császár emlékezete szerint tízpercnyi küzdelem után vették észre az áldozat halálát. Dobákné Pipáshoz szólt oda, vegye ki férje zsebéből a pénzt. Ki is vette, odaadta a nőnek, majd leeresztették a testet és kint a kamrában Bende kötötte fel. Arra nem emlékezett ki hol fogta, de mindannyian vitték. Ez némiképp kérdőjeleket von Pipás állítására, hogy nem nyúl halotthoz. Illetve Dobákné kérése Császár vallomásában is egyértelműen Pipásnak szólt („*Pipás, vedd ki a zsebéből a pénzt.*”¹⁰⁵).

A szakajtó használatát ő is megemlíti, és az utána következő poharazgatást úgy szintén. Dobákné kérésére Pipás és Bende vitt be bort a házba, ahol tovább folytatták az ivást, de Császár saját elmondása szerint annyira izgatott volt, már pár pohár bortól berúgott és elaludt. Nem emlékszik ki keltette fel, de úgy emlékszik hárman mentek hazafelé. A haza vitt bort, az ebből Pipásnak kiadott részt szinte ugyanúgy beszéli el, mint Bende de sokkal kevesebbre emlékszik és Katalin nevű testvére kérdéseit meg sem említi. Harmadnapra Pipás megjelent náluk, és beszámolt a fejleményekről, hogy a rendőrök megállapították az öngyilkosságot. Itt szintén a kapcsolattartó pozíciója mutatkozhatott

¹⁰⁵ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Császár József vallomási jegyzőkönyve.

meg, hiszen egyfelől az általa hozott információkkal meg tudta nyugtatni a bűntársait, másfelől fel tudta mérni kiknek beszélhetek az esetről, mennyire viselte meg őket, bármilyen formában gyanúba hozták-e magukat.

Császár szerint Bende és Pipás társaságában ő is elment Dobáknéhoz a javadalmazásukat elkérni. A Bende által említett két találkozóból ő csak az elsőt volt ott, ahol emlékei szerint egy darab sonkát kaptak kétfelé vágva. Itt ő is megerősíti, Bendével közösen kapott annyit, mint Pipás. Pár héttel később már távozott Bendéektől, akit egyébként 1927-ben látott utoljára. Ám távozása előtt Bende és Pipás egyaránt személyesen fenyegette meg, ha bárkinek beszél az esetről, akkor megölik.

Külön kérdésre előadta, hogy Bende ott tartózkodása alatt elmondta neki, a Tanácsköztársaság idején Kiskunfélegyházán hóhéreként működött. Ezt valószínűleg Pipás is tudta, ezért kérhette fel bűntársnak.

III. 7. Vecsernyés János vallomása: Bűntárs a Börcsök gyilkosságban

1932. július 30-ai vallomásában a vádat megértette, a bűnösségét elismerte. Saját elmondása szerint 11-12 éves kora óta ismeri Pipást, mert ekkor kezdett dolgozni nála. Ott létéről annyit jegyez meg: Pipás „mindig úgy szerepelt, mint férfi és férfiruhában is járt, de sokan beszélték, hogy tulajdonképpen nő.”¹⁰⁶ Vecsernyés 1900-ban született tehát az 1910-es évek elejéről beszélt így. Ez azt a feltételezést vonja maga után, hogy Pipás már férjével való együttléte idején is férfiként viselkedett.

1919. májusában Pipás felkereste Vecsernyést lakhelyén, közölte vele, ha segít Börcsök István felakasztásában, akkor nagy összeget kereshet. Vecsernyés konkrét összeg megbeszélése nélkül egyezett bele munkanélkülisége miatt (is). 1922. május 22-én este jött el újra Pipás, közölte Vecsernyéssel, hogy most fogják megölni Börcsök Istvánt. 11 óra tájban értek a tanyára, de ott emlékezete szerint nem találkoztak Börcsök Imrével. Éjjel háromig vártak, mikor Pipás ütögetni kezdte a lovak fenekét, ennek a hangjára jött ki Börcsök István. Vecsernyés ugyan megpróbálta lefogni, de verekedéssé fajult a helyzet már az udvaron, ahol Pipás fogta le a férjet, majd Vecsernyéssel visszacipelték az istállóba. Pipás az alacsony gerenda ellenére felakasztotta Börcsököt. Vecsernyés nem emlékszik mikor került elő a kötél, arra se, hogy Pipás magával hozta-e egyáltalán vagy itt szedte össze. Az akasztás idején látta meg először Börcsök Imrét is.

¹⁰⁶ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Vecsernyés János vallomási jegyzőkönyve.

Vecsernyés vallomása alapján a gyilkosságot nemcsak Pipás maga készítette elő, és koordinálta hanem a verekedésnél is az ő segítségével lehetett a gyilkosságot befejezni. Körülbelül negyedóra múlva vették le, és vitték át a kamrába, ahol megint Pipás húzta fel, amíg Vecsernyés a testet emelte. Ezután Vecsernyés állítólag azonnal hazament, tehát nem tartózkodtak még a háznál, ahogy azt Börcsök Istvánné vallotta.

Egy héttel később jött el újra érdeklődni, Pipás ekkor adott neki 1000 koronát, amit Vecsernyés elmondása szerint addig tartogatott, míg teljesen értéktelen lett. Pipásról mást nem tudott meg, azt sem tudja, vajon Pipás bízta-e fel Börcsöknét a gyilkosságra, vagy fordítva. Mindkét esetben a bűntársak egyetértettek abban, hogy Pipás tette fel az áldozatokra a kötelet.

Az áldozatok családjában lévő gyerekek tanú-, illetve Börcsök Imre esetében vádlotti vallomásai további releváns információkat nem tartalmaznak. Egyetlen egy szempontból fontos Börcsök Imre, és Dobák Mária vallomása, mindketten az egész esetből leginkább Pipás Pistára emlékeznek, és bűntársainak időnkénti megemlékezéséről eltekintve emlékeikben az esemény egészére ráülepedett a férfias Pipás Pista személye.¹⁰⁷ Ennyiben a John Mooney-féle transzszexualista definíció teljesen illik rá, ugyanis „*az egyik nem morfológiai és szaporodási sajátosságaival rendelkezik, miközben kitartóan a másik nem szerepeire és kiváltságaira tart igényt.*”¹⁰⁸

¹⁰⁷ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Börcsök Imre vallomási jegyzőkönyve, Dobák Mária tanúkihallgatási jegyzőkönyve.

¹⁰⁸ Mooney, J.: A transzszexualizmus és a feminológia elvei. In: Evelyne Sullerot (szerk.): *A női nem – tények és kérdőjelek*. Gondolat, Budapest, 1983. 249–257. o. Különösen: 249. o.

„Leesett róla a mennyasszony szoknya, azért járt nadrágban.”

(Jóját Illésné)¹⁰⁹

IV. Az értetlenség értelmezése

Milyen feltételek okozhatták és ezzel párhuzamosan segíthették elő Rieger Pálné Földi Viktória átváltozását Pipás Pistává? René Gremaux a férfivá vált nőket elemezte a Balkánon történt esetek¹¹⁰ segítségével, ő a Pipáshoz hasonló nőket „*átlépetteknek*” nevezte. Ezzel utalva a konkrét ruhaváltás mellett a szellemi metamorfózisra, ám a szó illetén való használata mégis valamiféle befejezettséget sugall, ami ezekben az esetekben inkább kérdéses mintsem magától értetődő. Emiatt is érdekesebbnek látom magyarul átlépőkként hivatkozni rá. Ám az igazi probléma, hogy nem tudja megindokolni ezek a típusú nők, miért fordulnak elő ilyen nagyszámban Kelet-Európában. Egyáltalán valóban csak kelet-európai sajátosságról van-e szó?

Arnold von Gennep az *Átmeneti rítusok*¹¹¹ című könyvének *A materiális átmenet* című fejezetében használja a hasonlatot az országok határaival kapcsolatban, mely szerint a modernkori országhatárok alapján a különböző államok „*összeérnek*”, de a korai feudalizmus évszázadaiban egy széles, semleges sáv vette körül ezeket a királyságokat. Ezek a földszávok egyes kultúrák számára szentnek számítottak, de minden esetben speciálisnak minősültek az ott tartózkodók, hiszen két ország(világ) határán voltak. Ennek a konkrét helyzetnek a megfelelőjét megtalálta olyan vallási, mágikus és profán helyzetekben, amelyeket összefoglalóan határhelyzeti rítusoknak nevezett, ennek részei az elválasztó, határhelyzet alatti és a befogadó rítusok. Diszkurzív szómágiával úgy fogalmazhatunk Pipás Pista „*többszörös határsértő*”, aki a szerb-magyar határon élt¹¹² és biológiailag nőként társadalmi nemét férfira kívánta változtatni. Többszörösségének utolsó „*szorzója*” maga a bűnözői karrierje, mint társadalmi szabályok megsértője.

¹⁰⁹ Ember Judit: Pipás Pista. In: Zalán Vince (szerk.): *Az Ember-lépték*. Osiris, Budapest, 2006. 151. o.

¹¹⁰ Gremaux, R.: Woman becomes man in the Balkans. In: Gilbert Herdt (szerk.): *Third Sex Third Gender – Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*. Zone Books, New York, 1994. 241–284. o.

¹¹¹ Gennep, A. v.: *Átmeneti rítusok*. L'Harmattan – MTA Néprajzi Kutatóintézete – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest, 2007. 54–55. o.

¹¹² Kutatómunkánk során Tompa egykori cigánysorán ráakadtunk id. Fliber Antalra, aki Fliber Józsefnek a szóbeszéd szerint Pipás Pista kocsis társának a fia. Interjúja alatt közölte, hogy apjával rengeteg árut cseréltek át Szeged és Szabadka között. Eufemisztikus megfogalmazása nagyrészt csempészetet jelentett. Fliber Antal interjú – Tompa – 2010. július 4.

Gremaux értelmezésében az ún. átlépők megteremtődésének strukturális előfeltétele a férfi szerepének és a maszkulitásnak az óriási tisztelete a kultúrában. Egy háztartás – ha társadalmi, gazdasági, morális és kulturális tényezők összességének fogadjuk el – halálra van ítélve, ha eltűnik belőle a férfi örökös. Gremauxnak ezt a gondolatot kifejtő értelmezésével („Egy-egy ilyen család státuszvesztést szenved el a közösségén belül...”) nem teljesen értek egyet, hiszen a jól kiházasítható lány is jelenthet értéket, ahogy a Nagy-Alföldet néprajzi szempontból „megfogalmazni” kívánó Kiss Lajos is állítja.¹¹³

Gremaux további vitatható megállapításai remek értelmezési lehetőséget adnak Pipás magánéletének megértéséhez. A tradicionális kontextusban a „maszkulinizált nők” összekapcsolódnak az örökké tartó szüzességgel. Mivel a maszkulitás és a szüzesség is ugyanazt jelképezi, a tisztaságot és az erőt. A szüzesség praktikus hozadékának tekinti, hogy a törvénytelen gyerekek lehetőségétől megóvjá a nőket, míg a férfierőhöz kapcsolja, hogy a gyerekek első számú kreátora a férfi. Noha Gremaux-val ellentétben úgy gondolom a tradicionális kultúra, inkább köti a szüzességet a bűn előtti állapothoz, mint a férfierőhöz (jó példája ennek a hajadon fogalma és képe). Maga Gremaux is a bizonytalanság és az egyenetlenség figyelembe vételével kapcsolja össze a maszkulin nőket a szüzességgel, hogy feltehesse kérdését: vajon ezek a „szüzek” mindig tartózkodni kívántak a férfiakkal folytatott szexuális élményektől vagy inkább jobban élvezték a szexualitás szabadságát?

A heteroszexualitás hiányának ennyire plasztikus megjelenése inkább kérdéses Pipás esetében, az elmeorvosi vizsgálatának első részében Pipás közlései jelzik ezeket a problémákat.¹¹⁴ Valószínűleg 1886-ban született Szeged-Átokházán, de sem a hónapot, sem a napot nem tudja. Apja és anyja 20 évvel ezelőtt haltak meg, az előbbi gutaütésben a másik száraz hektikában az öt testvéréből pedig csak ketten nőttek fel. András testvére azonban Ember Judit kutatásai szerint felakasztotta magát, de Pipást ezzel nem gyanúsították, mivel a fiú többször emlegette öngyilkos gondolatait. Állítólag testi és szellemi fogyatékos és süket volt, és Pipás haláláig gondozta.¹¹⁵

15-16 éves koráig pásztorként dolgozott, mígnem 17 évesen feleségül vette Rieger Pál, akit ő saját elmondása szerint sohasem szeretett, a szülei erőszakolták hozzá. A férjével való szexuális kapcsolatot egyáltalán nem élvezte mégis hat gyermeket szült, akikből egy maradt életben. Ez alatt a hét év alatt is nagyon rosszul éltek, ami nagy

¹¹³ Kiss Lajos: *A szegény emberek élete* – 2. kötet, Gondolat, Budapest, 1981. 343-384. o.

¹¹⁴ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista/Rieger Pálné elmeorvosi jelentése.

¹¹⁵ Ember Judit: Pipás Pista In: Zalán Vince (szerk.): *Az Ember-lépték*. Osiris, Budapest, 2006. 187. o.

valószínűséggel a férj agresszív viselkedését takarja. A hét év alatt született hat gyerek még egy kora újkori társadalomban is komoly megterhelést jelentett volna egy nőnek, ám az, hogy ebből csupán egy maradt életben más kérdéseket is felvet. Történt-e csecsemőgyilkosság, vagy bármilyen más erőszak? Semmilyen adattal nem rendelkezünk ezzel kapcsolatban.

„*A szegény asszony élete a libapásztorkodással kezdődik.*”¹¹⁶ Ezzel a mondattal indítja Kiss Lajos az alföldi nehezen élő nőkről szóló részét a művének. Nem tudjuk milyen állatok legeltetését bízták Pipás Pistára, akkor még Földi Viktóriára de a Kiss Lajosi struktúrát követve 12-14 évesen a pásztorkodásból kinőve cseléd vagy pesztonka feladatokat kap egy szegény lány. Pipás viszont még tizenöt évesen is állatok terelésével foglalkozott, elképzelhető, hogy nagyobb testű négylábúakat (marha, disznó, birka) is rábíztak. Ember Judit kutatásai között egy interjúban Rieger Pál egyik még Pipással való házassága előtt született lánya úgy tudta Földi Lukács, Pipás apja juhászember volt.¹¹⁷ A falusi, tanyasi társadalomban a pásztorkodó emberek kötetlenebb, szabadabb életvitele közismert toposza a népdaloknak (Megismerni a kanászt..., A juhásznak de jól vagyondolga...), de jelen esetben nem tudjuk vajon saját állatokkal rendelkezett vagy csupán javadalom fejében vállalt pásztormunkát. Ám ha hihetünk Pipásnak, úgy került feleségként egy férj hatalma alá, hogy előtte még soha szolgálói munkát nem, hanem a vele egy idős fiúk munkáját végezte, mint állatterelő. Ennek a viszonylagos szabadságnak a vágya elkísérhette egész házas életében.

17 évesen egy özvegyember, Rieger Pál vette (Ember Judit interjúi alapján született: 1853.)¹¹⁸ nőül, de Kiss Lajos alapján nem nevezhetjük késői házasságnak Pipás szempontjából, mivel „*a szegény ember lánya*”, ha „*otthon tartották*” akkor 16-17 évesen mondták, hogy: „*beeresztették a kérőt*”.¹¹⁹ Rieger viszont mint kérő ötven körüli ember volt több gyerekkel a háta mögött, talán öreg korára egy megbízható ápolót kívánt maga mellé, ezért elnézte jövődöbelije rossz szokásait. Pipás saját elmondása szerint 13 éves kora óta pipázik, a kórházban szokott rá, ahol „*süly*”¹²⁰ miatt kezelték. A tárgyalásán a bíró kérdésére ismerte el, az orvosok ajánlották neki a betegségére de később se tudta már

¹¹⁶ Kiss Lajos: *A szegény emberek élete* – 2. kötet, Gondolat, Budapest, 1981. 5. o.

¹¹⁷ Ember Judit: Pipás Pista. In: Zalán Vince (szerk.): *Az Ember-lépték*, Osiris, Budapest, 2006. 151. o.

¹¹⁸ Ember Judit: Pipás Pista. In: Zalán Vince (szerk.): *Az Ember-lépték*, Osiris, Budapest, 2006. 148. o.

¹¹⁹ Kiss Lajos: *A szegény emberek élete* – 2. kötet, Gondolat, Budapest, 1981. 148. o.

¹²⁰ Orvostörténések szerint ma már nem megállapítható milyen „*betegségcsomagot*” (a szó arra utal, hogy nem csak egy betegséggel azonosíthaták) takar ez az elnevezés. Dr. Harmat György szíves közlése.

elhagyni.¹²¹ Majd 15-16 évesen úgy bedagadt a lába, hogy járni is alig bírt. Ez utóbbi magyarázatot adhat arra miért éppen ilyen idős koráig foglalkozott pásztorkodással. Saját bevallása¹²² szerint fiatalon többször ivott, részeg is gyakrabban volt, de soha nem keveredett kocsmai verekedésbe. Ezeknek akár egyike is elég alapot nyújthatott olyan pletykákhoz, szóbeszédhez, amik megnehezítették a házasodását.

Rieger Pál egyik vője úgy nyilatkozott Pipás férjéről, mint nagydarab emberről, aki igen erős volt, az italt és a kártyát is nagyon szerette de soha nem bántott senkit. Szabó László saját kissé regényes kutatásai szerint¹²³ Földi Viktória tizenhárom évesen Felvidéken cselédként dolgozott, mikor megerőszakolták, amiatt utálta meg a férfiakat. Iharossy Oszkár, aki a Szeged környéki tanyavilágon élő embereket az 1970-80-as években meginterjúvolva nem is a valóságot, de a legenda különböző változatait mindenképpen számba vette. Ezek alapján Pipás félt az urától, mert az sokat verte.¹²⁴ Elmevizsgálatán úgy nyilatkozott nem szeretett a férfiakat, a férje óta férfival nem is közösült. Szent Tibor tanulmányában¹²⁵ Csongrád megye 19. századi feudális rendjében a női kiszolgáltatottság és megerőszakolás esettörténetei fel-felbukkantak a Horthy-korszak rurális közösségeiben is.

Összességében a házasság rossz tapasztalatai származhattak konkrét erőszakból, vagy csupán az uralkodni vágyó férfi magatartásából, aki feleségétől olyan „szolgai” magatartást követelt, ami idegenül hatott az évekig szabadon élő pásztornőnek.

Pipás hét év után elégelte meg helyzetét, saját szavai szerint férfiruhába öltözött, mert úgy gondolta többet kereshet így. Dolgozott kocsisként, cseléd és napszámos munkában. A büntetőügy miatt kezdeményezett elmevizsgálaton azt vallotta, csak a munka és a jobb fizetség reményében öltözött férfinak. Az ottani orvosok kérdésére válaszolva tisztában volt a homoszexualitás több formájával. Állítása szerint ő a szegedi alsóközponti rendőrségtől engedélyt is kért a férfiruha viseléséhez, de erről semmilyen feljegyzés nem született, viszont érthetővé teszi, miért ismerhették valódi biológiai nemét a rendőrök.

¹²¹ *Délmagyarország* 1933. január 11.

¹²² CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista/Rieger Pálné elmeorvosi jelentése.

¹²³ Szabó László: *Bűnügyi múzeum*. Minerva kiadó, Budapest, 1968. 281. o.

¹²⁴ Iharossy Oszkár: *Az államhatárt őrzők rejtélyes halála – Pipás Pista* (a könyv két teljesen külön témát foglal magában, ebből a második rész releváns a dolgozat szempontjából). Kiadó nélkül, Kiskunhalas, 2005. 54. o.

¹²⁵ Szent Tibor: A nők társadalmi és szexuális kiszolgáltatottsága a magyar feudalizmus utolsó másfél évtizedében a Dél-Alföldön. In: Küllös Imola (szerk.): *Hagyományos női szerepek*. Magyar Néprajzi Társaság, S. l., 1999. 27–45. o.

Iharossy Oszkár által gyűjtött Pipás legenda része a börtönben való „búzlás”, ahol a szag miatt kényszermosdatásra ítélt emberről kiderült, hogy nő.¹²⁶

Pipás ügy narratíváinak átalakulása vagy további szálakkal való bővülése a korszak sajtójának is köszönhető. Az *Est* 1932. július 24-ei számában¹²⁷ a hatodik oldal felső sarkában az alábbi címmel jelent meg cikk: „*Felakasztotta férjét egy pusztamérgesi asszony. – Tíz év múlva derült ki a bűne*”. 29-dikére¹²⁸ már pontosabb információkat szerzett az országos napilap: „*Miért lett férfi Pipás Pista és hogyan követett el két gyilkosságot?*”. Itt a gyilkosságok helyett már inkább a transzvesztitizmus egyéni indítókait boncolgatta a cikkíró, főként a férfiak brutális viselkedésével magyarázva a kérdést. A *Délmagyarország* ugyanezen a napon¹²⁹ inkább az ügyészség dilemmájával foglalkozott, hova zárják a férfiak vagy a nők közé Pipás Pistát? Hiszen a férfiakhoz mégsem teheték nő lévén, de egy nadrágos ember az asszonyok közé se kerülhet, ezért úgy döntöttek szoknyát adnak rá. A cikk szerint a gyanúsított feszengett az új ruhájában, még félóra múlva is az övét kereste a szoknyáján. A társadalmi nemi hovatartozás szenzációvá emelésén túl plauzibilis magyarázatkeresés helyett a brutális gyilkos fogalma alá söpörték az újságírók az ügyet. A téma következő visszatérése 1933. elején történt meg, január 11-én az ítélethirdetés közeledtével¹³⁰ már *Az Est* címlapjára került ügyben, elsőként a brutális gyilkosok várható súlyos büntetése volt a téma, de ez az alábbi szövegközi kiemeléssel: „*Pipás Pista babos kékszoknyában*” bonyolódott. *Az Est* tudósítója a kegyetlen gyilkos és bűnbánó anya fogalmainak antagonizmusát a „*nőiség, mint álca*” segítségével oldotta fel.

A január 14-ei ítélethirdetést *Az Est* már csupán a harmadik oldalon hozta, hiába szabtak ki halálos ítéletet Pipás számára. A tárgyaláson hallható véd- és vádbeszédek nagyon kevésbé reflektáltak egymásra. Dr. Fekete László Pipás Pista védője megállapította: „*Semmi oka nem volt arra, hogy elhagyja a házat... társtalanul bolyongjon az országban, férfiruhában.*” Az egész védőbeszédét úgy építette fel, hogy Pipás nem más, mint egy szexuális aberráció áldozata, amit gonosz asszonyok kihasználtak.¹³¹ Az ügyész a vádlott

¹²⁶ Iharossy Oszkár: *Az államhatárt őrzők rejtélyes halála – Pipás Pista*. Kiadó nélkül, Kiskunhalas, 2005. 72. o.

¹²⁷ *Az Est* 1932. július 24. 6. o.

¹²⁸ *Az Est* 1932. július 29. 6. o.

¹²⁹ *Délmagyarország* július 29. 1. o.

¹³⁰ *Az Est* 1933. január 11. 1. o.

¹³¹ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Dr. Fekete László védőbeszéde.

Bezsenyi Tamás

Pipás Pista

I. Tóth Zoltán Kör

nemiségével nem is törődve egy kalap alá vette az összes elkövetőt, és beszéde az előre megfontoltságuk hangsúlyozásában merült ki.¹³²

¹³² CSML VII. 2. b. B5336/1932. Ügyészi vádbeszéd.

V. Íté(h)etek?

1933. végén Horthy Miklósnak írt kegyelmi kérvényt,¹³³ benne nem is mentette a szerinte testi és szellemi elváltozását inkább a büntetés elosztása ellen emelt szót. Börcsökne szembesítéskori beismerésére hivatkozott, mely szerint a gyilkosságot nem ő találta ki, hanem a feleség. Elképzelhető, hogy a lánya kiházásítása, a tartós megtelepedés reménye miatt döntött a gyilkosság mellett. Ember Judit kutatásában is található egy nő, Kiss Antalné Császár Marcsa, akit Pipás menyasszonyként kívánt magának. A nő elbeszélése szerint meg akarta ölni az urát, hogy együtt élhessen vele, de Kiss Antalné megleste pisilés közben és így szólt: „*Meglestem én magát, de magának is csak olyan tepsije van, mint nekem, Pista bácsi. Az uramnak pikulája is van hozzá. Az ember rossz, az igaz, de a pikulája, az jó. Hű de mérges lett! Nem szólt többé énhozzám egész úton.*”¹³⁴ Minden önállóságra törekvő, vándorló életmódja ellenére lehetett letelepedési szándéka, hogy férfiként egy tanyai háztartás családfője legyen. Börcsökne ennek megfiúsulását Pipás munkakerülésében jelölte meg, maga Pipás csak az összekülönbözést jegyzi meg. Összességében a családi élet kudarcát fordított helyzetben már megélte, most mintha a másik oldalát is megtapasztalta volna. A kudarcot mindkét „*formában*” megélő Teiresziaszi¹³⁵ hőst talán ez avatta kora mikrokörnyezetének furcsa vándorává, vagy bosszúálló angyalává?

A Dobák gyilkosságánál már komolyabb tervezést igénylő ügyről lehetett szó. A Börcsök esetében még valóságos helyzetet felhasználhatta, úgy tüntetve fel a helyzetet, mintha Dobák találta ki mindent. Noha minden vallomás megegyezik abban, Pipás járt a legtöbbet mindenkire információkat hozni, a gyilkosságot megbeszélni. Sőt vele mentek a gyilkosság áráért is. Vagyis a gyilkosságok legfontosabb organizátoraként teljesíti a bérgyilkosság legfontosabb, főként önvédelmi szempontjait.¹³⁶ Elsőként önkezésnek állítja be az eseteket, az elkövetéshez használt gyilkos eszköz alkalmi, közvetlenül az elkövetőhöz nem köthető. Általában a bérgyilkos az áldozattal személyesen nem

¹³³ CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista/Rieger Pálné kegyelmi kérvénye.

¹³⁴ Ember Judit: Pipás Pista. In: Zalán Vince (szerk.): *Az Ember-lépték*. Osiris, Budapest, 2006. 164. o.

¹³⁵ Teiresziasz, aki miután átélte a női és a férfi orgazmust is, úgy válaszolt a nők tízszer annyira élvezik a szexet, mint a férfiak. Ezért Héra megvakította, de Zeusz cserébe jós képességgel áldotta meg. Kerényi Károly: *Görög mitológia*. Gondolat, 1977. 250–251. o.

¹³⁶ A magyarországi bérgyilkossággal kapcsolatos hiányos információk ellenére Dr. Kovács Lajos tipológiája és szempontjai nagyon hasznosnak bizonyultak.

ismerkedik meg, kivéve, ha így tud kapcsolatot teremteni azzal, akinek érdekében áll a kijelölt személy halála.

Ám éppen a férfiakra fókuszáló gyilkosságok, a törvényszéki orvosok előtt megvallott férfi undora („*nincs gusztusa hozzájuk*”) húzza alá Lizzie Seal maskulin női bűnöző típusával való kapcsolatát. Az Arthur Frank-féle testhasználat tipológiában a kommunikatív testhasználattal szemben a fegyelmezett, tükröző formák előtérbe helyezése (az ítéletig konzekvensen férfiruha viselése, a vádlottak megfélemlítése, az anyagcsere folyamatok elrejtése, álcázása) erősítik Nancy Scheper-Hughes és M. Lock egyéni test értelmezését. A szexuális vágyak, a férfiak felől érkező elnyomottság erősítheti társadalmi nemi hovatartozásában a férfi elemet, és így valójában azzal védekezett, amit maga ellen veszélyesnek vélt. Érdekes ezt összevetni Weldon elméletével, mely szerint a női szexuális perverzió mindig a nő saját teste ellen irányul. Érvelése szerint előfordulhat, hogy a nők agresszív attitűdjüket a saját testükön keresztül fejezik ki.¹³⁷ Amennyiben ezt igaznak fogadjuk el, nemcsak egy külső, hanem egy belső készletet is találhatunk Pipás identitás váltására.

A statisztikai szempontból a női bűnözés magyar aranykorában élő Pipás a gyilkosságokban résztvevőket mind megfenyegette a tettek elkövetése után, így biztosítva a hallgatásukat. Ezzel akár önkéntelenül, de akár tudatosan is gerjesztve a tőle való félelmet, ami sorozatgyilkosi minőségét – mint a paraszti társadalom hierarchiájának felborítóját – erősíthette. Mint a bevezetőben már láttuk Kraft-Ebnig a homoszexualitáshoz sorolta a XIX. század végén a transzvesztitizmust, mondván a társadalmi konvenciók ellen fellépő magatartásnak minősül.

Pipás Pista annyiban volt egyszerre sorozat- és bérgyilkos, amennyiben financiálisan volt érdekelt – a bosszúálló legendáját felépítő történetekké torzult – brutális gyilkosságokban.

¹³⁷ Weldon, Estella V.: *Mother, madonna, whore: the idealization and denigration of motherhood*. Guilford Press, New York, 1992. 33–34. o.

VI. Bibliográfia:**Monográfiák:**

Angelusz Róbert: *Optikai csalódások*. Pesti Szalon, Budapest, 1996.

Bakóczi Antal – Sárkány Mihály: *Erőszak a bűnözésben*. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2001.

Bland, L.: *Banishing the Beast: Feminism, Sex and Morality*, I. B. Tauris, London, 2002.

Buring, D.: *Lesbian and Gay Memphis: Building Communities Behind the Magnolia Curtain*. Taylor and Francis, London, 1997.

Cameron, D. & Frazer, E.: *The lust to kill: A feminist investigation of sexual murder*. New York University Press, New York, 1987.

Cohen, A. K.: *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*, Free Press, New York, 1955.

Cruikshank, M.: *The Gay and Lesbian Liberation Movement*. Routledge, London, 1992.

Douglas, J. E. & Burgess, A. W. & Burgess, A. G. & Ressler, R. K.: *Crime Classification Manual – A standard system for investigating and classifying violent crimes*. Jossey-Bass, San Francisco, 2006.

Ellis, H.: *Studies in the Psychology of Sex*, Volume 2: Sexual Inversion, Random House, New York, 1937.

Erdei Ferenc: *Magyar tanyák*, Budapest, 1942.

Exner, Franz: *Kriminologie*, Berlin-Göttingen-Heidelberg, 1949. II. kötet.

Foucault, Micheal: *A szexualitás története* I. kötet Atlantisz, Budapest 2003.

Gennep, Arnold von: *Átmeneti rítusok*. L'Harmattan – MTA Néprajzi Kutatóintézete – PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest, 2007.

Hacker Ervin: *A háború hatása a kriminalitásra*. Pécs, 1925.

Halberstam, Judith.: *Female Masculinity*. Duke University Press, Durham, 1998.

Heidensohn, F.: *Women and Crime*. Macmillan, Basingstoke, 1996.

Hibbert, Christopher: *The Roots of Evil. A Social History of Crime and Punishment*. London, 1963.

Hirschfeld, Magnus: *The Homosexuality of Men and Women*, Prometheus, Amherst, 2000.

Iharossy Oszkár: *Az államhatárt őrzők rejtélyes halála – Pipás Pista*. Kiadó nélkül, Kiskunhalas, 2005.

Irk Albert: *Kriminológia*. Budapest, 1912.

Kerényi Károly: *Görög mitológia*. Gondolat, 1977.

Kinsey, Alfréd: *Sexual Behaviour in the Human Female*, Saunders, London, 1953.

Kiss Lajos: *A szegény emberek élete – 2. kötet*, Gondolat, Budapest, 1981.

Kraft-Ebnig, R von: *Psychopathia Sexualis, with Especial Reference to Contrary Sexual Instinct: A Medio-Legal Study* (ford: Chaddock, C. G.) F. A. Davies, Philadelphia, 1894.

Lombroso, Cesare – Ferrero, Guglielmo: *Criminal woman, the prostitute, and the normal woman*. U.S.A, 2004.

Móra Ferenc: *Georgikon* (forrás: <http://mek.oszk.hu/00900/00966/00966.htm#2>) (utolsó letöltés: 2011. március 6.).

Newcomb, Thomas M.: *Social Psychology*. The Dryden Press, New York, 1950.

Dr. Popper Péter: *A kriminális személyiségzavar kialakulása*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1970.

Dr. Raskó Gabriella: *A női bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978.

Quetelet, Adolphe: *Physique sociale*. Bruxelles – Paris, 1869. II. kötet.

Schafer István: *A nők kriminalitásának arányairól*. Budapest, 1947.

Schmid, David: *Natural Born Killers – Serial Killers in American Culture*. Chicago University Press, Chicago, 2005

Seal, Lizzie: *Women, Murder and Femininity. Gender Représentations of Women Who Kill*. Palgrave Macmillan, Hampshire, 2011.

Sifakis, Carl: *A maffia enciklopédia*. Glória Press, Budapest, 2001

Smart, Carol: *Women, Crime and Criminology: A Feminist Critique*. Routledge & Kegan Paul, London, 1977.

Szabó László: *Bűnügyi múzeum*. Minerva Kiadó, Budapest, 1968.

Thomas, William I.: *The Unadjusted Girl*, Little Brown Company, Boston, 1923.

Veszélka Attila: *Pipás Pista – Az átokházi tanyavilág hóhéra*. Bába kiadó, Szeged, 2006

Weeks, J.: *The World We Have Won: The Remaking of Erotic and Intimate Life*. Routledge, London, 2007.

Wellson, Estella V.: *Mother, madonna, whore: the idealization and denigration of motherhood*. Guilford Press, New York, 1992.

Tanulmányok:

Arany József: A határ benépesedése In: *Ásotthalom krónikája*. Ásotthalom Község Önkormányzata, Ásotthalom, 2008. 31–60. o.

Barron, Nancy: *Living into my Body*. In: Dawn Atkins (szerk.): *Looking Queer – Body Image and Identity in Lesbian, Bisexual, Gay and Transgender Communities*. Harrington Park Press, New York, 1998. 5–16. o.

Börcsök Szilveszter – Makra János – Zsolnai József: A határ földrajzi nevei. In: *Ásotthalom krónikája*. 21–30. o.

Conrad, P. & Angell, A.: *Homosexuality and Remedicalization*. *Society*. 2004. 5. szám 32–39. o.

Ember Judit: *Pipás Pista*. In: Zalán Vince (szerk.): *Az Ember-lépték*. Osiris, Budapest, 2006.

Gremaux, R.: *Woman becomes man in the Balkans*. In: Gilbert Herdt (szerk.): *Third Sex Third Gender – Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*. Zone Books, New York, 1994. 241–284. o.

Kiss Andrea: A határ természetföldrajzi jellemzése In: *Ásotthalom krónikája*. Ásotthalom Község Önkormányzata, Ásotthalom, 2008.

Mooney, J.: *A transzszexualizmus és a feminológia elvei*. In: Evelyne Sullerot (szerk.): *A női nem – tények és kérdőjelek*. Gondolat, Budapest, 1983. 249–257. o.

Szenti Tibor: *A nők társadalmi és szexuális kiszolgáltatottsága a magyar feudalizmus utolsó másfél évtizedében a Dél-Alföldön*. In: Küllös Imola (szerk.): *Hagyományos női szerepek*. Magyar Néprajzi társaság, S. l., 1999

Waters, C.: *Disorders of the Mind, Disorders of the Body: Peter Wildeblood and the Making of the Modern Homosexual*. In: Conekin, B., Mort, F., Waters, C.: *Moments of Modernity: Reconstructing Britain, 1945-1964*. Rivers Oram Press, London, 1999.

Weeks, J.: *Sexuality and Its Discontents: Meanings, Myths and Modern Sexualities*, Routledge and Kegan Paul, London, 1985.

Periodikák:

Az Est 1932. július 24. 6. o.

Az Est 1932. július 29. 6. o.

Az Est 1933. január 11. 1. o.

Búza László: A női kriminalitás. *Huszedik Század* 1908. július.

Byrne, C. F. & Trew, K. J.: Pathways Through Crime: The Development of Crime and Desistance in the Accounts of Men and Women Offenders. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 2008. 238–258. o.

Délmagyarország 1932. július 29. 1. o.

Délmagyarország 1932. október 12–13.

Délmagyarország 1933. január 11.

Duggan, L.: The Trials of Alice Mitchell: Sensationalism, Sexology and the Lesbian Subject in Turn-of-the-Century America. *Signs* 1993. 4. szám 791–814. o.

Freedman, E. B.: The Prison Lesbian: Race, Class and the Construction of the Aggressive Female Homosexual, 1915–1965. *Feminist Studies*, 1996. 2. szám 397–423. o.

Földes Béla: *Statisztikai előadások*. 1904. I. sorozat.

Gyáni Gábor: *Arzenes asszonyok. Rendhagyó sorozatgyilkosság a Horthy-korban*. Rubicon 2008/7–8.

(forrás: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/arzenes_asszonyok_rendhagyosorozatgyilkossag_a_horthy_korban/) (utolsó letöltés: 2011. április 28.)

Jennings, R.: Lesbian Voices: The Hall Carpenter Oral History Archive and Post-war British Lesbian History. *Sexualities* 2004. 4. szám 430–444. o.

Juhász Antal: Átokháza. Adatok egy tanyasor megtelepedéséről és közösségi életéről. *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve, 1972/73-1*. Szeged, 1973.

Karpman, B.: The Sexual Psychopath. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and the Police Science*. 1951. 2. szám 184–198. o.

Klein, D.: The Etymology of Female Crime, *Issues in Criminology*, 1973. 2. szám 3–30. o.

Lafargue, Paul: Die Kriminalität in Frankreich von 1840–1886. *Forum der Kriminalistik* 1968.

Lindquist, L. J.: Images of Alice: Gender, Deviancy and a Love Murder in Memphis. *Journal of the History of Sexuality*. 1995. 1. szám 30–61. o.

Magee, M. & Miller, D. C.: She Foreswore her Womanhood: Psychoanalytic Views of Female Homosexuality. *Clinical Social Work Journal* 1992. 1. szám 67–87. o.

Magyar Nyelvőr 1873. (II. évfolyam) 2. szám

McCord, M. & McCord, J.: *The Psychopath: An Essay on the Criminal Mind*. Van Nostrand, Princeton, 1964.

Parsons, T.: Certain Primary Sources and Patterns of Agression in the Social Structure of the Western World, *Psychiatry*, 1947. 2. szám 167–181. o.

Shotwell, A. M.: A Study of Psychopathic Delinquency. *American Journal of Mental Deficiency*. 1946. 51. szám 57–62. o.

Taylor, B.: Coming Out as a Life Transition: Homosexual Identity Formation and its Implications of Health Care Practice. *Journal of Advanced Nursing*, 1999. 2. szám 520–525. o.

Thomas, K.: Imagining Lesbian Legal Theory. *New York City Law Review*. 2005. 2. szám 505–510. o.

Vicinus, M.: They Wonder to Which Sex I Belong: The Historical Roots of the Modern Lesbian Identity. *Feminist Studies*, 1992. 3. szám 467–497. o.

Widom, C. S.: Female Offenders: Three Assumptions about Self-Esteem, Sex-Role Identity, and Feminism. *Criminal Justice and Behaviour* 6. évfolyam 4. szám 365–382. o.

Whitehead, A.: Man to man Violence: How masculinity May Work as a Dynamic Risk Factor. *The Howard Journal of Criminal Justice*. 2005. 4. szám 411–422. o.

Levéltári anyagok:

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Börcsök Istvánné vallomási jegyzőkönyve.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Börcsök Imre vallomási jegyzőkönyve.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Császár József vallomási jegyzőkönyve.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Dobák Antalné vallomási jegyzőkönyve.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Dobák Mária tanúkihallgatási jegyzőkönyve.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Bende István vallomási jegyzőkönyve.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Dr. Fekete László védőbeszéde.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista vallomási jegyzőkönyve Börcsök István haláláról.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista folytatólagos vallomási jegyzőkönyve.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista vallomási jegyzőkönyve Dobák Antal haláláról.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista/Rieger Pálné kegyelmi kérvénye.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Pipás Pista/Rieger Pálné elmeorvosi jelentése.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Rendőrségi jelentés Dobák Antal haláláról.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Szegedi M. Kir. Rendőrség jelentése Börcsök István haláláról.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Ügyészi vádbeszéd.

CSML VII. 2. b. B5336/1932. Vecsernyés János vallomási jegyzőkönyve.

Multimédiás anyagok:

Ember Judit (rendező): Pipás Pista és társai. (magyar dokumentumfilm) 1983. 98 perc.

RTL Klub XXI. század című műsora: Pipás Pista legendája (<http://www.rtlklub.hu/hirek/XXI/video/26189>) (utolsó letöltés: 2011. április 27.)

Lexikonok:

Révai Nagy Lexikon 1912. évi 4. kötet.

Interjú:

Rozsnyói Mária interjú – Öreg-Átokháza – 2010. június 30.

Fliber Antal interjú – Tompa – 2010. július 4.